

2010
2011

BEDRIJFSECONOMISCHE WETENSCHAPPEN

*master in de toegepaste economische wetenschappen:
beleidsmanagement*

Masterproef

*"Belgisch kartelbeleid: een Regulatory Impact
Assessment"*

Promotor :
Prof. dr. Roger MERCKEN

Davy SCHROYEN

*Masterproef voorgedragen tot het bekomen van de graad van master in de toegepaste
economische wetenschappen, afstudeerrichting beleidsmanagement*

2010

2011

BEDRIJFSECONOMISCHE WETENSCHAPPEN

*master in de toegepaste economische wetenschappen:
beleidsmanagement*

Masterproef

*"Belgisch kartelbeleid: een Regulatory Impact
Assessment"*

Promotor :
Prof. dr. Roger MERCKEN

Davy SCHROYEN

*Masterproef voorgedragen tot het bekomen van de graad van master in de toegepaste
economische wetenschappen , afstudeerrichting beleidsmanagement*

Een mededingingsautoriteit is een waakhond voor de vrije markt waarop onze Europese economie gebouwd is, doch is deze vaak onbekend bij het grote publiek. Slechts weinige beseffen het belang van deze autoriteiten, onbekend maakt immers onbemind. Vandaar draag ik deze eindverhandeling op aan al mijn collega's bij mededingingsautoriteiten wereldwijd:

*In brightest day, in blackest night,
No antitrust violation shall escape our sight
Let those who threaten free market's light,
Beware our power... the Competition Authorities might!*

Samenvatting

In deze eindverhandeling gaan wij op zoek naar de achterliggende motivatie bij **kartelvorming** en manieren om dit gebeuren verder te ontmoedigen.

In het eerste gedeelte bespreken we de Wet tot Bescherming van de Economische Mededinging en Artikels 101 & 102 van het Verdrag van de Werking van de Europese Unie. Hierin bespreken we het belang van een goed functionerende marktwerking binnen zowel Europa als België. Naast de onmiddellijke **schade** van een kartel door het effect op de **prijzetting**, die doorgerekend wordt naar de finale consument, tonen wij ook dat kartels nefast zijn voor de **groei** en **innovatie** van de betrokken markten.

We bespreken tien suggesties tot verbetering van het huidige beleid. Uit deze tien weerhouden wij volgende zes voorstellen:

1. Ten aanzien van het **clementiebeleid** stellen wij voor om zowel de **bewijslast** voor het verkrijgen van clementie te **verhogen** als om duidelijk uitgeschreven voorwaarden te bieden aan een **tweede en derde clementieverzoeker**.
2. **Het vervolgen van individuele personen** is momenteel een groot gebrek binnen de mededingingshandhaving. Daarom stellen wij voor om, mits invoering van individuele clementievoorwaarden, volgende sancties toe te voegen voor individuele personen:
 - a. **Administratieve boetes** voor natuurlijke personen.
 - b. Een **beroeps- en mandaatverbod** voor de sleutelfiguren binnen het kartel
3. Op voorwaarde dat er voldoende aandacht wordt besteed aan de vrijwaring van de clementieregeling: het invoeren van **private enforcement** mogelijkheden na een veroordeling.
4. De invoering van **verplicht toezicht** door externen, ter bevordering van een clementiecultuur die uitgebouwd wordt bij overtreders.
5. Mits verder studie: het invoeren van een **minimumboete** om de kosten van het onderzoek te recupereren.

Voorwoord

Deze eindverhandeling vormde voor mij de ideale gelegenheid om mijn tweede master aan de Universiteit Hasselt af te ronden met een concrete toepassing van zowel de leerstof uit de master Beleidsmanagement als mijn werkervaring bij de Algemene Directie Mededinging. Dergelijke situatie is zeker niet standaard binnen de UHasselt of de Belgische Mededingingsautoriteit. Daarom zou ik zowel mijn Directeur-Generaal Jacques Steenbergen, als mijn HR-manager Johan Isselee en mijn promotor Roger Mercken willen bedanken voor de flexibiliteit die zij mij gegund hebben om dit te kunnen realiseren in combinatie met een voltijdse baan.

Uiteraard verdienen ook alle bevoorrechte getuigen mijn oprechte dankbaarheid. Ik dank hen allen dan ook voor de genomen tijd en moeite om mee te werken aan dit onderzoek.

Tot slot mag ik zeker Ronny Coolen en Steve Van Den Bossche niet vergeten. Ronny voor de meerdere uren die hij gespendeerd heeft aan het controleren van dit werkstuk op taalkundige gebreken en Steve voor zijn inhoudelijke controles, alsook voor de meerdere lunchpauzes die hij brainstormend met mij over dit werk heeft doorgebracht.

Mijn dank aan u allen,

Davy Schroyen

Inhoudsopgave

SAMENVATTING

VOORWOORD

INHOUDSOPGAVE

1. INLEIDING	1
2. ONDERZOEKSMETHODOLOGIE	3
2.1 CENTRALE ONDERZOEKSVRAAG	3
2.2 DEELVRAGEN	5
2.2.1 Eerste deelvraag	5
2.2.2 Tweede deelvraag	5
2.2.3 Derde deelvraag	5
2.2.4 Vierde deelvraag	6
2.3 VERONDERSTELLINGEN EN BEPERKINGEN	7
2.4 STRUCTUUR VAN DE EINDVERHANDELING	9
2.5 TOEGEPASTE ONDERZOEKSMETHODES	11
2.5.1 Literatuurstudie	11
2.5.2 Bevoorrechte getuigen	11
2.5.2.1 De bevoorrechte getuigen	11
2.5.2.2 De leidraad	14
2.5.2.3 De uitvoering en verwerking van de interviews	17
3 REGULATORY-IMPACT ANALYSE VAN DE WET TOT BESCHERMING VAN DE ECONOMISCHE MEDEDINGING	19
3.1 PROBLEEMBESCHRIJVING	19
3.1.1 Het nut van de vrije markt	19
3.1.2 Marktfalen	23
3.1.3 Algemene effecten van gebrekkige mededinging	24
3.1.3.1 Het effect op de prijs en volume	24
3.1.3.2 Het effect op de "Entry & Exit"	25
3.1.3.3 Het multiplicatoreffect	26
3.1.3.4 Het effect op de innovatie en ontwikkeling	26
3.1.3.5 Samenvatting van de effecten	27
3.2 OMGEVINGSANALYSE	29
3.2.1 Achtergrond	29
3.2.2 Europese niveau	30
3.2.2.1 Verdrag van de Werking van de Europese Unie	30

Artikel 101: het verbod op restrictieve mededingingspraktijken.....	30
Artikel 102: misbruik van dominante machtspositie	31
3.2.2 Belgisch niveau.....	32
3.2.3.1 De Wet tot Bescherming van de Economische Mededinging	32
Artikel 2 en Artikel 3.....	32
Europese invloed.....	32
Artikel 6 en volgende.....	33
3.2.3.2 De Belgische Mededingingsautoriteit	33
De Algemene Directie mededinging.....	34
Administratief Rechtscollege.....	34
3.3 PROBLEEMANALYSE	37
3.4 GEDRAGSANALYSE	39
3.4.1 <i>De schaduwwerking van de mededingingswetgeving</i>	39
3.4.2 <i>De schaduwwerking van de mededingingswetgeving</i>	40
3.4.2.1 De overtredingsvergelijking.....	40
3.4.2.2 De kosten van het mededingingsbeleid voor bedrijven.....	41
3.4.2.3 De pakkans.....	41
3.4.2.4 De kosten van een veroordeling.....	43
3.4.2.5 Het algemene afschrik-effect	43
3.4.3 <i>Het clementiebeleid</i>	43
3.4.3.1 De procedure.....	43
3.4.3.2 The prisoners dilemma.....	44
3.4.4 <i>De perceptie van het mededingingsbeleid</i>	46
3.5 DOELSTELLING	49
3.5.1 <i>Doelstelling van de wetgeving</i>	49
3.5.2 <i>Doelstelling van deze Regulatory Impact Assessment</i>	50
3.6 NULOPTIE	51
3.7 “AS IS” OPTIE	53
3.8 ALTERNATIEVE OPTIES	55
3.8.1 <i>Opleggen van een minimumboete</i>	55
3.8.2 <i>Aanpassing van de omvang van de boetes</i>	56
3.8.3 <i>Private enforcement</i>	57
3.8.4 <i>Verplicht toezicht</i>	59
3.8.5 <i>Vervolging van individuen</i>	59
3.8.5.1 Strafrechtelijke vervolging.....	60
3.8.5.2 Administratieve boetes.....	62
3.8.5.3 Alternatieve strafvormen	63
3.8.5.4 Beroeps- en mandaatverbod.....	64
3.8.5.5 Name and shame.....	64
3.8.6 <i>Clementiebeleid</i>	65

3.9 CONCLUSIE RIA.....	67
4 CONCLUSIES	71
4.1 EERSTE DEELVRAAG	71
4.2 TWEEDE DEELVRAAG	71
4.3 DERDE DEELVRAAG.....	72
4.4 VIERDE DEELVRAAG.....	72
4.5 CENTRALE ONDERZOEKSVRAAG	74
4.6 VRAGEN VOOR VERDER ONDERZOEK	75
BIBLIOGRAFIE.....	77
BIJLAGEN	81

1. Inleiding

Bij de aanvang van zijn studies voor een tweede master in de Toegepaste Economische Wetenschappen, deze keer met een specialisatie in Beleidsmanagement, maakte de auteur de afspraak met zijn leidinggevende dat het onderwerp van zijn eindverhandeling relevant zou zijn ten opzichte van zijn jobinhoud.

Als attaché bij de Algemene Directie Mededinging heeft deze als voornaamste opdracht het opsporen van inbreuken op de Wet tot Bescherming van de Economische Mededinging (2006), hierna verwezen naar als WBEM. Hierbij is er uiteraard op regelmatige basis een overlapping en samenwerking met onderzoek van buurstaten en dat van de Europese Commissie. Naast het vertegenwoordigen van België in verscheidene comités van het European Competition Network, hierna naar verwezen als ECN, assisteert hij daarom ook bij het uitvoeren van Europese huiszoeken in het kader van mededingingsonderzoeken op Belgisch grondgebied.

Er zijn talrijke interessante onderwerpen binnen de vakmaterie van de auteur die zich lenen voor het schrijven van een eindverhandeling aan een faculteit Bedrijfseconomische Wetenschappen en zeker binnen de afstudeerrichting Beleidsmanagement: de gemiddelde kosten en het rendement van dossiers, het globale economische rendement van de mededingingswetgeving in België en Europa, ...

De voorkeur van de auteur gaat echter uit naar een minder vaak gestelde vraag die voor het eerst bij hem opkwam tijdens zijn stagejaar als federaal ambtenaar waarin hij meerdere verhoren afnam in het kader van de kartelonderzoeken. Het hoge opleidingsniveau van de betrokkenen en de algemene bekwaamheid binnen hun vakgebied, deden hem de vraag stellen waarom zij toch nog aan kartels deelnamen.

Gezien hun profiel zouden zij, naar de mening van de auteur, in het merendeel van de gevallen toch op de hoogte moeten zijn van het feit dat zij een strafbaar

feit pleegden waaraan substantiële boetes gekoppeld konden zijn. Waren de potentiële of de waargenomen kosten dan niet voldoende om hen te doen afzien van dergelijke inbreuken? En belangrijker, hoe kan men de wetgeving of het beleid dan bijsturen om toekomstige overtreders toch af te schrikken?

In deze eindverhandeling zullen we eerst de huidige wetgeving bespreken om vervolgens een aantal potentiële aanpassingen in het beleid en in de wetgeving te evalueren. Het gaat hier om een verkennend en beschrijvend onderzoek. Wij hopen op het einde van het onderzoek ook in staat te zijn om enkele concrete aanbevelingen te doen en enkele interessante mogelijkheden aan te reiken voor de wetgever en/of andere academische onderzoekers.

2. Onderzoeksmethodologie

2.1 Centrale onderzoeksvraag

Volgend op de persoonlijke vraagstelling gebaseerd op de praktijkervaring van de auteur, die we in de inleiding besproken hebben, komen we tot de volgende centrale onderzoeksvraag:

Waarom blijven bedrijven kartels aangaan onder de huidige mededingingswetgeving en hoe kunnen we dit verder ontmoedigen?

Om onze centrale onderzoeksvraag correct te kunnen benaderen dienen we de materie systematisch te benaderen. Hiervoor zullen we deze opdelen in vier deelvragen die we dadelijk zullen bespreken. Daarna bespreken we ook nog een aantal praktische beperkingen die te verwachten zijn binnen het onderzoek en enkele basisveronderstellingen die we zullen aannemen.

2.2 Deelvragen

2.2.1 Eerste deelvraag

Alvorens we een onderbouwd antwoord kunnen geven op de centrale onderzoeksvraag, moeten we eerst de achtergrond van de materie kennen en begrijpen. Daarom zullen wij de relevante wetgeving, namelijk de Wet tot Bescherming van de Economische Mededinging bespreken in de eerste deelvraag. We formuleren deze daarom als volgt:

Wat houdt de Wet tot Bescherming van de Economische Mededinging concreet in en wat is de achterliggende motivatie van de wetgever?

2.2.2 Tweede deelvraag

Nadat we een duidelijk beeld hebben geschetst van de inhoud van het WBEM en zijn belang in het algemeen, kunnen we de focus verschuiven naar het concrete focuspunt van onze centrale onderzoeksvraag. Het zou weinig nut hebben een onderzoek te wijden aan de motivatie voor kartelvorming en preventiemethodes als het fenomeen op zich geen noemenswaardig probleem vormt. Deze vraag zullen wij behandelen in onze tweede deelvraag:

Wat is de economische impact van kartelvorming?

2.2.3 Derde deelvraag

Na het beantwoorden van de twee vorige deelvragen hebben we zowel de relevante wetgeving als economische gevolgen aangetoond. Hieruit zullen we naar alle waarschijnlijkheid concluderen dat kartels sociaaleconomisch gezien onwenselijk zijn en dat de wetgever ze via een systeem van boetes probeert te ontmoedigen.

Naast het bedrijfsaspect is er echter ook een individueel aspect aan kartelvorming. De beroepservaring van de auteur leert hem dat in de regel iedereen die in een positie is om een kartel te vormen of eraan deel te nemen, vanuit zijn beroepspositie op de hoogte is van de wetgeving en dus weet dat hij of zij een misdrijf pleegt. De wetgeving legt momenteel echter alleen straffen op aan het bedrijf en de individuen die het kartel effectief organiseren en dit is ook ruim bekend bij deze personen.

De centrale onderzoeksvraag komt nu dichterbij. Om te kunnen onderzoeken waarom men nieuwe kartels blijft aangaan onder de huidige wetgeving is het immers belangrijk dat zowel de gevolgen voor zowel het bedrijf als de betrokken individuen onder de huidige wetgeving in kaart gebracht worden. Dit brengt ons tot onze derde deelvraag.

Wat zijn de risico's, kosten en baten van kartelvorming vanuit het standpunt van een potentiële deelnemer?

Hierbij zien we de term “potentiële deelnemer” breed, we kijken zowel naar de bedrijven als naar de individuele werknemers die zich in een positie bevinden om aan kartelvorming deel te nemen.

2.2.4 Vierde deelvraag

Na het beantwoorden van alle vorige deelvragen kunnen we ons een ruim beeld vormen van de relevante wetgeving, de economische context en het besluitvormingsproces. Door deze antwoorden te combineren kunnen we het eerste deel van onze centrale onderzoeksvraag - zijnde waarom bedrijven nog steeds kartels aangaan - beantwoorden. Onze laatste deelvraag zal zich wijden aan het andere gedeelte van de centrale onderzoeksvraag.

Hoe kan kartelvorming nog meer en efficiënter ontmoedigd worden?

2.3 Veronderstellingen en beperkingen

Kartels worden gekenmerkt door een zekere sfeer van geheimzinnigheid en weinig van de deelnemers zijn bijzonder openhartig over hun bijdrage aan het geheel. Dit is een belangrijke factor bij de keuze van de onderzoeksmiddelen. Het is allesbehalve realistisch om aan te nemen dat de bedrijfswereld oprecht zal reageren en meewerken aan een enquête rond haar “kartelvormingsgedrag”. We kunnen ons ook genoeg vragen stellen bij de betrouwbaarheid van eventuele bevragingen in de vorm van diepte-interviews of focusgroepen met leden van de bedrijfswereld om deze onderzoeksbenadering onmiddellijk te kunnen afschrijven als niet efficiënt of realistisch.

Ten gevolge van bovenstaande redenering kunnen we een gedeelte van de betrokken actoren dus al uitsluiten als betrouwbare bron van informatie. We gaan er dus van uit dat we leden van de actieve bedrijfswereld die zich in een positie bevinden om kartels aan te gaan niet kunnen gebruiken als een betrouwbare bron van informatie.

Als gevolg van bovenstaande eliminatie blijven naast de academische en beroepsliteratuur volgende actoren nog over als mogelijk bronnen van informatie:

- Overheidsinstanties zoals de Algemene Directie Mededinging, het Auditoraat en de Raad van de Mededinging.
- De Europese Commissie en het ECN dat hier een onderdeel van is.
- Academics binnen de relevante materie.
- De publicaties omtrent deze materie door derde partijen (zoals audit- en consultancybureaus)

2.4 Structuur van de eindverhandeling

Oorspronkelijk was de auteur van plan om de traditionele structuur van eindverhandeling op de Universiteit Hasselt aan te houden voor dit werk, zijnde een literatuurstudie gevolgd door de resultaten van het veldonderzoek om vervolgens tot de conclusies te komen. Tijdens het verwerken van de literatuur en de eerste drafts van deze scriptie, werd het echter duidelijk dat de structuur van een Regulatory Impact Assessment, hierna verwezen als RIA, zich ook heel goed leende voor de bespreking van dit onderwerp. Deze techniek is immers ontworpen om nieuwe wetgevingen te analyseren. Daarom leek het logisch om een licht aangepaste versie van deze techniek te gebruiken voor deze eindverhandeling. Zodoende komen we tot volgende structuur:

Probleembeschrijving: we geven een toelichting op de maatschappelijke impact van het probleem door de gevolgen van de gebrekkige mededinging in kaart te brengen.

Omgevingsanalyse: tijdens deze stap gaan we de werking van de huidige wetgeving en de politieke beleidsruimte bespreken. Gezien de oorsprong van de mededingingswet kijken wij hierbij vooral naar de Europese Commissie en de federale overheid, maar ook andere relevante actoren worden besproken.

Probleemanalyse: gedurende deze stap proberen we de causale keten samen te stellen die leidt tot kartelvorming. We beperken ons in dit gedeelte tot een analyse van de economische en juridische factoren. Voor de persoonlijke aspecten geven wij een korte toelichting, gebaseerd op de input van het veldonderzoek.

Gedragsanalyse: nadat we tijdens de probleemanalyse de sleutelfactoren in kaart hebben gebracht, kijken we nu naar de gedraging van de kartelvormers. Wat zijn de factoren die bedrijven en hun individuele werknemers aanzetten om toch kartels te vormen?

Doelstelling: hierin bespreken we kort waarom we wensen de mededingingswetgeving nog afschrikwekkender te laten werken en waarom dit maatschappelijk gezien gewenst is.

Opties: na het definiëren van de doelstelling bekijken we de mogelijke benaderingen om deze te realiseren. Bij elke optie bespreken wij naast de **effecten** ook steeds de **uitvoering** en **handhaving**. We beëindigen elke optie met een evaluatie op vlak van haalbaarheid, effectiviteit en rendabiliteit.

- *Nuloptie:* de nuloptie is een standaardoptie binnen elke RIA waarbij men bespreekt wat het effect zou zijn indien er géén overheidsingrijpen zou zijn. In dit geval zou dat betekenen dat de mededingingswetgeving volledig zou worden opgeheven.
- *“As is” optie:* de “As is” optie is een tweede standaardoptie van deze methode. Hierin bespreken we de effecten van de huidige wetgeving.
- *Alternatieve opties:* tot slot bespreken we meerdere opties die geïnspireerd werden door de literatuur en de input van de bevoorrechte getuigen.

Vervolgens maken we een algemene **samenvatting** van alle besproken opties. We rangschikken alle opties gebaseerd op hun evaluaties. Naast het duidelijke onderscheid tussen potentieel interessante opties en opties die rechtstreeks geëlimineerd kunnen worden, maken we ook rangschikkingen gebaseerd op effectiviteit en rendabiliteit, aangevuld met persoonlijke bedenkingen van de auteur. Hiermee beëindigen we het RIA gedeelte van deze eindeverhandeling.

Tot slot gebruiken we de informatie verkregen uit de RIA om onze deelvragen en centrale onderzoeksvraag te beantwoorden. De onduidelijkheden en gerelateerde problemen die tijdens de RIA eventueel naar voren kwamen, worden verwerkt in de vragen voor verder onderzoek.

2.5 Toegepaste onderzoeksmethodes

Doorheen het onderzoek zullen wij dus een literatuurstudie en diepte-interviews gebruiken als onderzoeksmethodes.

2.5.1 Literatuurstudie

Voor de literatuurstudie heeft de auteur het voordeel om beroep te kunnen doen op de interne bibliotheek van de Belgische Mededingingsautoriteit gezien deze zijn werkgever is. Daarnaast hebben ook collega's en bevoorrechte getuigen hem voorzien van een aantal suggesties, alsook zijn professoren op de Universiteit Hasselt. Een aantal auteurs vanuit de literatuurstudie zijn dan ook terug te vinden bij de bevoorrechte getuigen.

2.5.2 Bevoorrechte getuigen

In het kader van deze eindverhandeling werden negen bevoorrechte getuigen geïnterviewd. In eerste instantie had deze lijst een andere samenstelling en bevatte ze slechts acht personen. Omwille van praktische redenen vielen drie getuigen van de oorspronkelijke lijst weg. Zij waren ofwel niet beschikbaar binnen een tijdspanne die haalbaar was voor deze eindverhandeling of een ander, hoger of beter geplaatst lid van hun sector nam deel aan de interviews waardoor hun input, gezien de voorziene tijd en middelen voorzien voor dit onderzoek, niet meer relevant genoeg was om een rendabele investering van tijd en middelen te zijn. Bijlage 2 bevat een overzicht van de data waarop de interviews plaats vonden. Via de sneeuwbaltechniek, waar we de bevoorrechte getuigen vragen of zij andere getuigen zouden kunnen aanbevelen, werden er een aantal nieuwe getuigen toegevoegd.

2.5.2.1 De bevoorrechte getuigen

We zullen deze bevoorrechte getuigen kort toelichten in de chronologische volgorde van de afname van de interviews.

Jacques Steenbergen is **Directeur-Generaal van de Algemene Directie Mededinging** en **buitengewoon hoogleraar** aan de Katholieke Universiteit Leuven, waar hij sinds 1980 titularis is van de cursus "European Competition Law". Daarnaast heeft hij ook een professioneel verleden binnen de privésector op vlak van mededingingswetgeving. Hij was voor zijn carrière binnen de

publieke sector partner in het kantoor Allen & Overy en daarvoor referendaris in het kabinet van de President van het Hof van Justitie.

Vervolgens spraken wij met **de ondervoorzitter van de Raad van Mededinging, Christian Huveneers**. Hij genoot zowel een opleiding in de rechten als in de economie, met de nadruk op econometrie. Reeds in 1976 werkte hij mee aan een eerste aanzet tot een mededingingswetgeving die helaas nooit gerealiseerd werd. Zijn overige professionele verleden situeert zich zowel in de bedrijfswereld als in de publieke en academische sector. Hij was lid van de sectorale directie van het Planbureau en is actief aan de universiteit van Namen.

Onze derde bevoorrechte getuige is **Tillo Baert**. Momenteel bekleedt hij de functie van fractiemedewerker Institutionele Zaken voor de Nieuw-Vlaamse Alliantie, een van de grotere Belgische partijen. Daarvoor was hij in totaal een goede zes jaar actief als attaché en dossierbeheerder bij de Algemene Directie Mededinging. Voor de duidelijkheid: de heer Baert neemt geen standpunten in vanuit zijn huidige functie maar wel vanuit zijn positie als **ex-werknemer van de Belgische Mededingingsautoriteit met zes jaar ervaring** op vlak van dossierbehandeling.

De volgende bevoorrechte getuige is **Bert Stulens**. De heer Stulens is reeds van bij het prille begin in 1992 betrokken geweest bij de mededingingsautoriteit. Tijdens de periode 1996 tot 2000 was hij de casehandler betreffende recidivisten en in 1999 nam hij actief deel aan de debatten rond de wetswijzingen op mededingingsvlak. Vervolgens werd hij in 2000 lid van het Korps der Verslaggevers, dat in 2006 werd omgevormd tot het huidige Auditoraat. In 2007 werd hij verkozen tot de eerste **Auditeur-Generaal** van datzelfde orgaan voor een 6 jarig mandaat dat hij tot op heden bekleedt.

Om toch enige inspraak te gunnen aan de kant van het bedrijfsleven, werd de heer **Johan Ysewyn** gevraagd deel te nemen aan het veldonderzoek. Hij is reeds twintig jaar actief als advocaat binnen de mededingingssector, waarvan hij zich **de laatste tien jaar specifiek op kartels toelegde**. Verder doceert hij mededingingswetgeving aan de **Brussels School of Competition** en is hij auteur van meerdere publicaties betreffende kartels. Gezien de unieke mix van

academische interesse en professionele ervaring binnen de zakelijke sector, zijn wij van oordeel dat wij de heer Ysewyn kunnen vertrouwen om binnen de grenzen van zijn beroepsgeheim toch de nodige input te kunnen én willen leveren om een meerwaarde te kunnen betekenden voor dit onderzoek

Als **voorzitter van de Raad van Mededinging sinds oktober 2004**, kon de heer **Stefaan Raes** uiteraard niet overgeslagen worden tijdens het veldonderzoek. Daarvoor was hij raadsheer aan het Hof van Beroep te Brussel en voorzitter van de Kamer die het beroep tegen beslissingen van de Raad behandelde. Raes was echter reeds daarvoor al vertrouwd met de mededingingswetgeving, zo bestudeerde hij de materie aan de University of Chicago die bekend staat om zijn economische analyses van wetgeving en ook mededingingswetgeving in het bijzonder.

De heer **Ewoud Sakkers**, werkzaam aan de Europese Commissie, werd ons aanbevolen als bevoorrechte getuige door de heer Huveneers. Hij is **hoofd van het European Competition Network** dat de achtentwintig mededingingsautoriteiten van de Europese Unie onderling tracht te coördineren in het streven naar een zo uniform mogelijk mededingingsbeleid op Europees niveau. Daarvoor was hij voor zeven jaar actief bij de werkgroep omtrent kartels. Verder doceert hij samen met de heer Ysewyn mededinging aan de Brussel School of Competition.

De bevoegde minister voor mededinging in België is de heer Vincent Van Quickenborne. De minister zelf verontschuldigde zich omdat hij wegens tijdsgebrek niet in staat was een interview af te laten nemen. Als plaatsvervanger verwees hij naar de heer **Frank Naert**, wiens naam op dat moment al meerdere malen was opgedoken bij het verwerken van de literatuur. Als **doctor in de Economische Wetenschappen** doceert de heer Naert aan de Hogeschool Gent en hij is reeds **sinds 2003 adviseur mededinging** aan het kabinet. Hij heeft de evolutie van de wetgeving de laatste tien jaar beroepshalve opgevolgd en begeleid waardoor hij de titel van “bevoorrechte getuige” meer dan waard is.

We sluiten de onze reeks van getuigen af met de heer **Patrick Van Cayseele**. Hij is **gewoon hoogleraar** aan de Katholieke Universiteit Leuven, waar hij

“Economische aspecten van de Mededingingswetgeving” doceert. Daarnaast draagt hij dezelfde titel aan de Universiteit van Amsterdam. Reeds tijdens zijn doctoraat was de heer Van Cayseele bezig met kartelwetgeving in samenwerking met de Ivy League universiteiten. Een belangrijke opmerking is dat hij geen jurist is van opleiding maar een econoom.

2.5.2.2 De leidraad

Voor deze interviews werd een leidraad gehanteerd die parallel loopt met de latere gedeeltes van deze eindverhandeling, u kan deze terug vinden in bijlage 1.

De structuur van de leidraad is als volgt:

In een eerste open vraag geven we de getuige de gelegenheid om zijn visie op de achterliggende motivatie voor kartelvorming weer te geven. Naast de latere directe vragen over de alternatieve opties kunnen we de motieven voor kartelvorming immers gebruiken als een extra toetsing voor het nut van de aangereikte opties.

Vervolgens informeren we naar welke uitspraken op het vlak van kartel- en clementiebeleid volgens de bevoorrechte getuige het meest invloedrijk waren en waarom. We verwijzen ook naar het clementiebeleid omdat de literatuur sterk suggereert dat clementieaanvragen een van de sterkste punten van het mededingingsbeleid zijn. Nadat de bevoorrechte getuige deze vraag beantwoord heeft, wordt er nog verder gevraagd naar drie specifieke situaties.

Er wordt geïnformeerd naar het effect van de boete van Belgacom-Proximus in de zomer van 2010. Hoewel deze boete gaat over het misbruik van een dominante machtspositie en dus niet rechtstreeks met kartels te maken heeft, is dit wel de sanctie waar de Belgische Mededingingsautoriteit de meeste media-aandacht van heeft genoten en gaat het om een van de hoogste bedragen die tot nu toe is opgelegd. Vandaar dat het ons een bruikbare peiling voor het effect van media-aandacht en hogere boetes leek te zijn.

Om verder te polsen naar het verwachte effect van de omvang van de boete stellen we nog de vraag of de getuige zou verwachten wat het effect geweest zou zijn als de boete nog hoger was geweest.

Als afronding van de tweede vraag verwijzen we ook naar een ander type van veroordeling. De Orde van Architecten kreeg in 2010 een principiële veroordeling voor het regelen van prijsafspraken onder haar leden. Zij moest als ondernemingsvereniging openlijk publiceren op haar website dat haar acties in strijd waren met de mededingingswetgeving en dat zij hiervoor veroordeeld was. Er was echter geen andere vorm van sanctie. Deze vraag dient als een peiling naar de houding van de getuigen ten opzichte van sancties waar géén financiële gevolgen aan verbonden zijn.

De derde vraag begint met een open gedeelte waar wij informeren naar het algemene beeld van het huidig beleid. Beschouwt de bevoorrechte getuige dit als een voldoende afschrikwekkend beleid? En op welke manier denkt hij of zij dat dit beleid nog verbeterd kan worden. De antwoorden op deze laatste deelvraag sluiten natuurlijk nauw aan op onze “alternatieve opties” in het latere gedeelte van onze RIA. Daarom reiken wij in het tweede gedeelte van deze vraag ook reeds een aantal van onze alternatieve opties aan. We beperken ons wel tot de sancties die impact hebben op een bedrijf, aangezien de sancties naar individuele personen in de vierde vraag besproken worden.

We vragen ook steeds om de voorgestelde maatregel te quoteren op een vijfpuntenschaal. Een eerste maal wordt gevraagd de voorgestelde maatregel te waarderen naargelang het effect dat hij of zij hiervan verwacht. Waarbij een waardering van één betekent dat er geen effect verwacht wordt, terwijl men bij een vijf verwacht dat dit een zeer effectieve wijziging van het beleid zou zijn. Vervolgens vragen wij hen om hun persoonlijke houding ook te quoteren op een vijfpuntenschaal. Er wordt steeds ook gevraagd hun quotering te motiveren. Het doel van het onderscheid tussen de verwachte effectiviteit en de persoonlijke houding is om de getuigen zeker het onderscheid te laten maken tussen hun persoonlijke visie en een meer objectieve benadering. Op deze manier vermijden wij dat men een slechtere quotering zou geven bij de waardering van de verwachte effectiviteit van een maatregel omdat men er persoonlijke problemen mee heeft. Er werd daarom ook steeds de volgende illustratie gegeven om het onderscheid toe te lichten:

Het invoeren van zweepslagen voor inbreuken is mogelijk een zeer effectieve maatregel. Een vijf omdat iedereen schrik heeft. Maar dan met een persoonlijke één als waardering omdat u tegen lijfstraffen bent...

De puntenschaal is dus eerder bedoeld om de respondenten te doen nadenken en aan te zetten spontaan meer toelichting te geven op hun visie dan om enig cijfermateriaal te verzamelen. De populatie is trouwens veel te klein voor enig statistisch onderzoek.

De vierde en vijfde vraag wijden zich dan weer aan het toekennen van individuele straffen voor mededingingsinbreuken. De vierde vraag is een open vraag die de getuige de kans geeft zijn mening hierover toe te lichten, terwijl de vijfde deelvraag reeds een aantal mogelijke individuele sancties aankaart. Deze sancties lopen samen de voorgestelde alternatieve opties uit de RIA. Ook hier gebruiken we twee maal een vijfpuntenschaal om de opties te waarderen en de getuige aan te zetten na te denken over zowel de verwachte effectiviteit als zijn persoonlijke mening.

De zesde vraag wijdt zich aan het clementiebeleid. Zoals al eerder aangehaald in de derde vraag wijst de literatuur op het belang van een degelijk clementiebeleid. Daarom leek het ons nuttig om deze ook mee te nemen in de interviews. We stellen een open vraag over het huidige clementiebeleid, gekoppeld aan twee deelvragen die gekoppeld zijn aan een vijfpuntenschaal. De eerste deelvraag is om de waardering van het huidige beleid te quoteren. Indien de getuige bijstellingen suggereert of zwakheden binnen het beleid het aanwijst, wordt hem of haar ook gevraagd om de noodzaak aan die wijziging te plaatsen op de vijfpuntenschaal.

Ook wees de literatuur en de praktijkervaring van de auteur duidelijk uit dat de mededingingsinbreuken niet bij de grenzen ophouden. Daarom stellen we als laatste inhoudelijke vraag nog een open vraag over de relatie tussen het nationale beleid ten opzichte van het Europese beleid en dat van de buurlanden.

Daarna stellen wij nog de vraag of men nog andere bevoorrechte getuigen zou willen suggereren als onderdeel van de sneeuwbaltechniek die reeds werd aangehaald bij de bespreking van de onderzoeksmethode.

Afsluiten doen we met een dankwoord en de vraag of de getuige interesse heeft om een papieren of digitale versie van de uiteindelijke eindverhandeling te krijgen na de verdediging.

2.5.2.3 De uitvoering en verwerking van de interviews

De bevoorrechte getuigen krijgen voorafgaand aan hun uitnodiging kort de toelichting dat zij bevraagd zullen worden in het kader van een eindverhandeling aan de faculteit BEW van de Universiteit Hasselt met als onderwerp “Kartelvorming: een economische kosten-batenanalyse”. Er wordt hen gevraagd om ter voorbereiding na te denken over hun visie ten opzichte van het boete- en clementiebeleid van de Belgische mededingingsautoriteit met het oog op het identificeren van zwakke punten en potentiële verbeteringen.

Gezien het feit dat alle bevoorrechte getuigen nog actief zijn op professioneel vlak, was er een algemene vraag naar discretie omtrent exacte citaten en standpunten. Deze vraag is best begrijpelijk, alle getuigen hebben immers hun bedenkingen op de huidige wetgeving met de onderzoeker gedeeld en deze kan zich inbeelden dat men het niet zou appreciëren als deze ooit mogelijk tegen hen gebruikt zouden worden bij discussies. Als een gevolg hiervan werden de schriftelijk samenvattingen van de interviews geweerd uit de bijlagen van deze eindverhandeling. Voor de gebruikte citaten werd er steeds expliciet toestemming gevraagd.

3 Regulatory impact assessment van de Wet tot Bescherming van de Economische Mededinging

3.1 Probleembeschrijving

Voordat we het probleem van gebrekkige mededinging correct kunnen inschatten, moeten we eerst begrijpen waarom de vrije marktwerking juist zo belangrijk is.

3.1.1 Het nut van de vrije markt

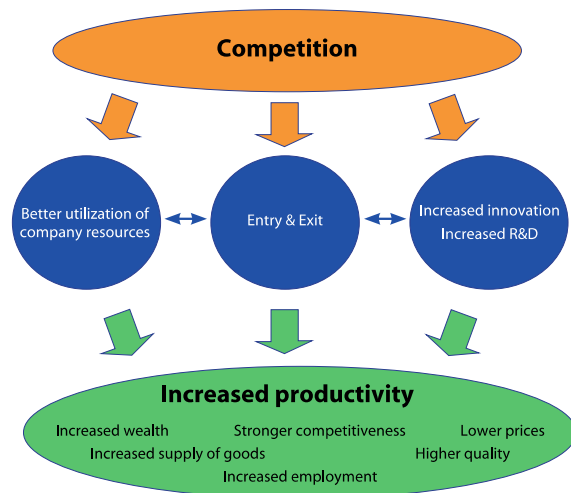
De Belgische economie is gebaseerd op het vrijemarktprincipe waarbij er slechts gereguleerd wordt als dit ten voordele van de individuele consument of de maatschappij als geheel is. De wetgever heeft maatregelen ingelegd ter bescherming van de individuele consument, zoals de wet op de marktpraktijken en consumentenbescherming; terwijl wetgevingen zoals de milieuwetgeving en het rookverbod dan weer voorbeelden zijn van hoe de wetgever ingrijpt om de maatschappij als geheel te beschermen (Van Velthoven & Van Wijck, 2007). Buiten deze beschermende maatregelen grijpt de wetgever echter weinig in binnen het marktgebeuren en wordt prijszetting geregeld door de werking van vraag en aanbod (Naert, 2006).

Het geloof in de vrijemarktwerking vormt historisch gezien de basis van het merendeel van de wereldeconomieën. Bij de oprichting van de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal begon reeds het streven naar één vrije Europese markt om zo het maatschappelijk welzijn van de lidstaten te maximaliseren (Gehring, 2008; Naert 2006). In een perfect competitieve markt waarin zowel externe kosten als baten geïntegreerd zijn, leidt de vrijemarktwerking immers tot een maatschappelijk optimum (Van Velthoven & Van Wijck, 2007).

De redenering die leidt tot het maatschappelijke optimum wordt meestal voorgesteld door een grafische weergave van de vraag- en aanbodcurve. De vrije marktwerking is echter meer dan alleen de interactie tussen vraag en aanbod. De concurrentiestrijd, die onderdeel is van deze vrijemarktwerking, heeft effect op meer dan alleen de prijszetting en de aangeboden hoeveelheid op de markt. Als bedrijven zich immers alleen maar op deze twee factoren zouden richten zou de

markt uiteindelijk verzadigd geraken. Het voordeel van de concurrentiestrijd tussen de spelers op de markt eindigt niet bij de theoretische ideale marktsituatie op lange termijn. Op korte termijn is deze ook verantwoordelijk voor een aantal veel belangrijkere gedragingen van de betrokken actoren. Deze hebben dan weer hun eigen invloed op het algemeen sociaal-economisch klimaat van de maatschappij (Crandall & Clifford, 2003; Van Velthoven & Van Wijck, 2007; Dickson, 2007, Komninos, 2009).

Onderstaande afbeelding geeft grafisch een samenvatting van de effecten van concurrentie op de vrije markt (Nordic Competition Authorities, 2010).

Working of competition; Nordic Competition Authorities 2010

De relatie tussen concurrentie en verhoogde productiviteit is een aspect dat in de basistheorie van de marktevenwichtsprijs soms onbesproken wordt gelaten. Men gaat er bij deze theorie van uit dat het om een “statisch” product gaat. Hiermee bedoelen we een product waarvan de eigenschappen niet

kunnen wijzigen waardoor de enige manier om te concurreren een

prijzenstrijd is (Van Velthoven & Van Wijck, 2007). Bijgevolg is het mogelijk dat bepaalde spelers uit de markt geweerd worden door te lage prijzen, waardoor de markt niet meer rendabel is voor hen. Of dat er meer spelers toetreden omdat zij gemakkelijk onder de hoge marktprijs kunnen produceren en zodoende marktaandeel kunnen winnen. Dit is het spel van vraag en aanbod dat zal leiden tot het “Entry & Exit” fenomeen van de afbeelding. Het toetreden en verlaten van de markt door spelers zal volgens de algemene theorie zich blijven herhalen tot de markt uiteindelijk zal stabiliseren op de evenwichtsprijs en hoeveelheid.

Dit is een echter een theorie die alleen werkt op lange termijn en zoals Keynes zelf reeds aanhaalde: “in the long run, we’re all dead”. Vandaar dat bedrijven ook zullen zoeken naar andere manieren om hun marktpositie te verdedigen of te

verbeteren. Hiervoor komen de twee factoren van de afbeelding naar voren. Een onderneming zal in haar strijd om te overleven verder kijken dan alleen de pure prijsstrijd. Zij zal ook op zoek gaan naar nieuwe manieren om met haar bestaande middelen betere resultaten te behalen. Dit zal dan weer een gunstig effect geven op hun interne prijsstructuur waardoor zij effectiever kunnen concurreren. Een verminderde kostenstructuur biedt immers meer ruimte op vlak van prijszetting (Komninos, 2009; Nordic Competition Authorities, 2010).

Daarnaast is het concept van een “statisch” product ook redelijk achterhaald. De tijden van Ford, die simpelweg kon stellen *“Any customer can have a car painted any colour that he wants, as long as it is black”*, zijn ondertussen al achterhaald. Zelfs binnen dezelfde productmarkt zijn er meestal meerdere heterogene producten die dezelfde functie of dienst verlenen maar met elk hun eigen voor- en nadelen, meestal afhankelijk van de persoonlijke voorkeuren van de consument (Van Velthoven & Van Wijck, 2007).

Daarom is innovatie en vernieuwing vaak onderdeel van de “Research and Development” afdeling, een belangrijke factor geworden binnen de onderlinge concurrentiestrijd. Een nieuwe functie aan een bestaand product kunnen toevoegen kan een substantieel concurrentieel voordeel geven. Een illustratie hiervan is de gsm-markt: de markt voor de basisfuncties van de gsm is al lang verzadigd. Elk toestel biedt wel een antwoord op deze behoeftes en de productiekosten voor een model dat alleen aan deze behoeftes voldoet, liggen ondertussen al bijzonder laag. De concurrentie wordt hier nu gevoerd op het vlak van innovaties: de extra functies die toegevoegd kunnen worden aan het toestel, technologieën die het toestel duurzamer en lichter maken (Schroyen, 2007; Dickson, 2007).

Innovatie dient zich echter niet te beperken tot het rechtstreekse eindproduct. Ook binnen de werking van de onderneming zelf kan deze een relevant effect hebben. De onderlinge blauwe pijlen op de afdeling wijzen immers op een interactie tussen de drie aspecten op dit niveau. Door het ontwikkelen van nieuwe technologieën of het uitwerken van nieuwe werkwijzen kan men efficiënter omgaan met de reeds bestaande middelen, terwijl de dreiging van een

potentiële “exit” of het verlangen naar een “entry” op de markt dan weer de drijfveer vormt voor het management om de aspecten innovatie en optimalisatie de nodige prioriteit te geven.

De uiteindelijke interactie tussen deze drie factoren leidt tot een aantal positieve gevolgen die op de afbeelding worden samengevat als verhoogde productiviteit. Dit houdt echter meer in dan het simpelweg verhogen van het marktaandeel of de winstmarge van de betrokken bedrijven. Verhoogde tewerkstelling en verbeterde arbeidsomstandigheden zijn bijvoorbeeld enkele van de aspecten die al eens vergeten durven worden. Een gezond bedrijf zal immers nood hebben aan goed getrainde en gemotiveerde werknemers om haar productiviteit te verzekeren of te verbeteren. Daarnaast moet de drijfveer tot innovatie zeker niet onderschat worden. Het aangehaalde voorbeeld van gsm’s is hier een mooi voorbeeld van.

De ontwikkeling van nieuwe toepassingen voor gsm-toestellen heeft geleid tot de ontwikkeling van de smartphone. Deze smartphone is dan weer verantwoordelijk voor de geboorte van hele nieuwe markten zoals softwareproducten gericht op dergelijke toestellen, markten voor bijhorende accessoires. Deze toestellen hebben ook in belangrijke mate bijgedragen aan de ontwikkeling van een gsm-netwerk dat in staat is om ook mobiel internet te ondersteunen (Schroyen, 2007; Schroyen, 2010). Gelijkaardige scenario’s speelden zich af op vlak van dragers voor digitale muziek (Dickson, 2007). Sage, Hyman & Greenbergen voerden 2003 eveneens een betoog voor de positieve effecten van mededingingswetgeving binnen de medische sector.

Al deze markten genereren immers nieuwe opbrengsten voor de maatschappij, gaande van een verhoging van de totale omzet op de nationale en internationale markten, tot de creatie van nieuwe jobs of ontwikkeling van betere medicijnen. Door deze constante innovatie zal de markt weliswaar nooit de sociaal optimale evenwichtsprijs uit de economische theorieën bereiken, maar er zal wel een consequente groei aan welvaart te zijn.

Samenvattend kunnen we dus stellen dat de concurrentiestrijd op de vrije markt een drijfveer is voor vernieuwing, innovatie en groei. Aldoende vormt het dus

ook een van de drijfveren voor de groei van de welvaart (Sage, Hyman & Greenberg, 2003, Van Velthoven & Van Wijck, 2007).

3.1.2 Marktfalen

Binnen het systeem van de vrije markt is er echter steeds de kans op marktfalen (Van Velthoven & Van Wijck, 2007). Marktfalen komt voor bij:

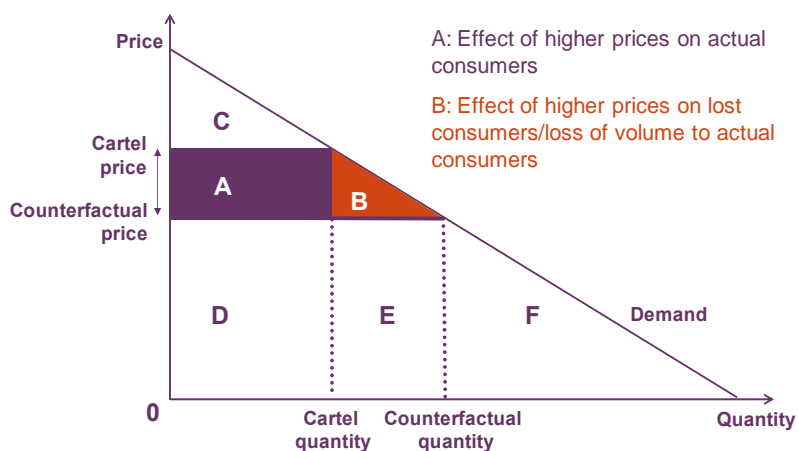
- Externe effecten
- Collectieve goederen
- Onvolledige mededinging
- Asymmetrische informatie

Binnen het kader van deze eindverhandeling is alleen de derde vorm van marktfalen relevant. De mededingingwetgeving handelt immers uitsluitend over de problematiek van onvolledige mededinging. In de regel zijn er twee mogelijke oorzaken die kunnen leiden tot een falen van de mededinging.

1. Kartelvorming: verscheidene spelers op de markt kiezen er voor om onderling afspraken te maken met betrekking tot de prijszetting en/of aangeboden hoeveelheid. Het kan hier gaan om het afspreken van prijsrichtlijnen tot het concreet verdelen van klanten en regio's onder de spelers op de markt. Op deze manier is elke deelnemer verzekerd van een vaste afzet en winstmarge.
2. Dominante positie van één speler op de markt: in sommige gevallen heeft een speler binnen een bepaalde markt een zodanig machtige positie dat deze in staat is dergelijke hoge toegangsdrempels te creëren die marktintrede door nieuwe spelers onmogelijk maken of dergelijke lage (tijdelijke) voorwaarden kan aanbieden aan de consument die het onmogelijk maken voor concurrenten om hier tegen in te gaan.

Dergelijk falen van de mededinging zal in de eerste plaats leiden tot grotere winsten voor de ondernemingen die het kartel of de dominante onderneming ten koste van het consumentensurplus. Zij verkrijgen immers een functie die vergelijkbaar is met die van een monopolist. De impact beperkt zich echter niet

tot dit zuiver verlies aan consumentesurplus dat weergegeven wordt in gebied A plus B in onderstaande afbeelding (Komninos, 2009).

Impact of cartels on market; Komninos, 2009

3.1.3 Algemene effecten van gebrekkige mededinging

Gezien wij ons gedurende deze eindverhandeling zullen beperken tot een analyse van het beleid naar kartelvorming toe zullen wij in het volgende gedeelte ook voornamelijk onze focus hierop richten.

3.1.3.1 Het effect op de prijs en volume

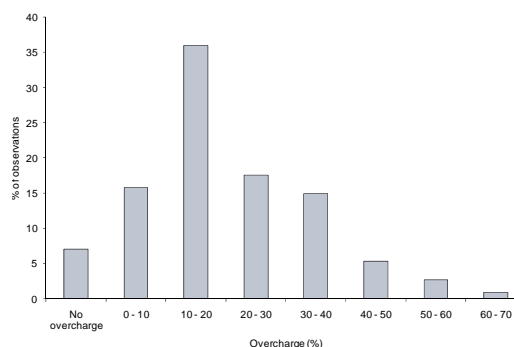
Een eerste effect van een verstoring van de mededinging is een prijszetting afwijkend van het niveau van de marktevenwichtsprijs met een gewijzigde afname door de consument als gevolg (Van Velthoven & Van Wijck, 2007). Op dit moment moeten we kijken naar de karakteristieken van het product in kwestie. Als het een product betreft dat eerder gekenmerkt wordt door een hoog aantal negatieve externe baten (die niet geïnternaliseerd werden uiteraard), is de verminderde geconsumeerde hoeveelheid niet noodzakelijk een negatief gevolg. De volksgezondheid zou bijvoorbeeld veel beter af zijn als de consumptie van tabaksproducten afneemt omwille van een te hoge prijszetting (Grandall & Winston, 2011). Vaak is echter het tegendeel het geval en zal de verminderde consumptie van het goed voornamelijk leiden tot negatieve sociale en economische gevolgen.

Wanneer het gaat om elementaire levensmiddelen, zoals etenswaren of geneesmiddelen, zal de consument geen andere keuze hebben dan op andere

uitgaven te besparen. Hierdoor zullen de uitgaven binnen andere gebieden zoals uitgaan, kledij en vakanties verminderen waardoor binnen deze sector de inkomsten dalen.

Ter illustratie voegen wij deze grafiek uit een studie die Komninos (2009) uitvoerde in opdracht van de Europese Commissie. Deze steekproef scheidt een beeld van het belang van prijszetting voor kartels. Meer dan 95% van de kartels in

Distribution of cartel overcharges in empirical studies of past cartels: indicative results from new sample selected by Oxera, based on Connor and Lande (2008)

deze steekproef had een verhoging van de uiteindelijke prijs voor de consument tot gevolg.

[Komninos 2009](#)

Opvallend is dat er inderdaad een klein percentage van kartels gaat waar er effectief geen prijsverhoging tot stand komt. Wij zullen deze kleine groep later in deze verhandeling verder bespreken als we het hebben over de gedragsanalyse.

3.1.3.2 Het effect op de "Entry & Exit"

Een tweede effect behandelt de verhoudingen tussen de marktspelers onderling. Marktspelers die geen deel uitmaken van het kartel of die in hun ontwikkeling belemmerd worden door de markt zullen in de regel negatieve effecten ervaren. Toetreding tot de markt wordt moeilijker door het opwerpen van drempels en het is ook niet meer zo eenvoudig om door de werking van vraag en aanbod cliënteel weg te halen bij de concurrentie. Vaak zal dit laatste zelfs tegen de basisafspraken van het kartel zijn. Dit alles zal leiden tot een vermindering van hun omzet. Op termijn zal dit leiden tot interne besparingen en mogelijk zelfs tot faillissementen. De verminderende bijdragen van deze bedrijven aan de maatschappij zijn niet te onderschatten. (Nordic Competition Authorities, 2010; DG Competition, 2010). Er zal een rechtstreeks effect zijn op de bijdrage aan het BBP en de verminderde winsten leiden tot lagere te betalen belastingen. Daarnaast zullen deze bedrijven ook niet in staat zijn hogere lonen of premies uit te betalen aan hun personeel, mogelijk zullen zij zelfs personeel moeten laten

gaan om de verminderde winsten te compenseren. Dit heeft op zijn beurt dan weer een effect op het uitgavenpatroon van de betrokken werknemers, bijdrage aan de belastingen, druk op het sociale zekerheidssysteem en het BBP.

3.1.3.3 Het multiplicatoreffect

Een derde effect komt alleen voor wanneer de mededinging wordt beïnvloed in een markt die geen finale consumptiegoederen aanlevert, maar enkel basisproducten. In dit geval wordt het storende effect dat hierboven besproken werd verspreid door heel de productcyclus. Komninos (2009) maakte hierrond volgende vaststellingen:

- In bepaalde gevallen kan dit leiden tot significante veranderingen op de mededinging binnen markten verderop in de productcyclus. Dergelijke situaties dienen echter geval per geval bestudeerd te worden om hun juiste impact te kunnen bepalen.
- Verandering in de kostenstructuur van de afnemers die op termijn onvermijdelijk zal worden doorgerekend naar de finale consument. De verhouding tussen de productiekosten en de prijs van eindproduct zal immers veranderen.
- Bijgevolg zal dit ook zijn effect hebben op het prijsbeleid van de onderliggende markten. Dit zal zich op zijn beurt dan weer vertalen in een afname van de koopkracht van het clientele van deze markten.

3.1.3.4 Het effect op de innovatie en ontwikkeling

Er kan dus gesteld worden dat een gebrekkige mededinging in het algemeen nefaste gevolgen heeft voor innovatie en economische ontwikkeling binnen de sector. Zoals we in het vorig gedeelte van dit hoofdstuk aangetoond hebben, is concurrentie immers ook een drijfveer voor vernieuwing en innovatie op de markt. Partijen die een machtspositie hebben verworven, zullen veeleer hun middelen besteden om deze positie te kunnen verstevigen dan investeringen in innovatie en markuitbreiding te doen. (Sage, Hyman & Greenberg, 2003, Nordic Competition Authorities, 2010; DG Competition, 2010).

3.1.3.5 Samenvatting van de effecten

Het welvaartsverlies heeft dus een cascade effect. Bij het begin van dit hoofdstuk vertrokken we van de stelling dat de concurrentiedrang leidt tot een algemene verhoging van de productiviteit in de brede zin van het woord. Deze conclusie kunnen we nu doortrekken naar het effect van een verstoring van deze mededingingsstrijd. Deze leidt tot een negatief effect op de algemene economische welvaart. We stellen ook vast dat de verstoring van de mededinging op één markt directe gevolgen kan hebben voor alle andere markten die een relatie hebben met de verstoorde markt.

Er is veel literatuur beschikbaar over hoe men dit deze schade het best berekend. Komninos (2009) werkte in opdracht van de Europese Commissie een economische gesteunde leidraad voor het bepalen van de boete omvang bij mededingingsinbreuken, terwijl anderen, zoals Bishop & Walker (2002, 2010), het vanuit een puur economisch standpunt deden. In deze verhandeling wensen wij echter niet dieper in te gaan op discussies hoe men best de impact van mededingingsinbreuken berekent. Het voldoet voor het doel van dit werk om vast te stellen dat er een aanzienlijke academische activiteit omtrent de schadeberekening is. Een oppervlakkige studie van de relevante literatuur leidt immers relatief snel tot de conclusie dat, ongeacht de berekeningsmethode, het hier om een significante schade gaat. Ter afronding en bevestiging van deze conclusie geven wij enkele cijfers uit de literatuur:

Stallibrass deed in 2005 een evaluatie van de werking van de Engelse mededingingsautoriteit. Gezien hij belemmerd was door de vertrouwelijkheid van de dossiers kon hij niet in detail gaan per dossier en beperkte hij zich tot een globale analyse. Gebaseerd op zijn cijfermateriaal had de maatschappij een voordeel van 750 miljoen pond genoten dankzij het optreden van de mededingingsautoriteit. Opvallend is hier wel dat hij slechts 110 miljoen hiervan toeschrijft aan vastgestelde inbreuken, het leeuwendeel van het voordeel kwam volgens zijn studie uit geblokkeerde fusies en de begeleiding van bedrijven in grijze zones.

Dichter bij huis houdt de Algemene Directie Mededinging sinds 2007 een schatting van de economische effecten haar beleid bij. Zij maakt echter ook de bedenking dat niet alle gegevens kunnen worden vrijgegeven omwille van vertrouwelijkheid en dat zij vaak ook niet beschikken over de nodige gegevens om een correcte inschatting van de economische impact te maken (Steenbergen, 2007).

Unizo daarentegen maakt wel een eigen inschatting van de economische impact van hun eigen zaak met Banksys voor de mededingingsautoriteit (Steenbergen, 2007). Zij schatte dat de uiteindelijke uitkomst heeft geleid tot een consumenten voordeel tussen 2,5 en 5 miljoen euro. De Algemene Directie Mededinging zelf gebruikte in 2009 de technieken die door de Europese Commissie als “conservatief” geacht worden voor de berekening van het effect van hun beleid. Dit leidde tot de inschatting dat er een positief effect van 60 miljoen voor 2009 en 131 miljoen euro voor 2010 (Steenbergen, 2010).

Ter volledigheid vermelden wij dat, hoewel de Algemene Directie Mededinging ook dezelfde activiteiten uitvoert die Stallibrass (2005) omschrijft als “begeleiding”, er hier geen concrete economische analyses tegenover staan om de kosten of baten te kunnen waarderen (Steenbergen, 2007, 2008, 2009).

Gezien de omvang van de sociaaleconomische gevolgen van dergelijke storing en het belang dat de Europese Gemeenschap hecht aan de vrijmaking van de Europese markt, is het dan ook niet verwonderlijk dat de lidstaten de nodige maatregelen hebben genomen om dit fenomeen te beperken. Dit brengt ons naar het volgende gedeelte van de eindverhandeling.

3.2 Omgevingsanalyse

Bij de omgevingsanalyse vertrekken we van het Europese niveau. We bespreken de relevante artikels van het Verdrag van de Werking van de Europese Unie, hierna naar verwezen als VWEU, en hun economische interpretatie.

Vervolgens gaan we verder met een bespreking van de Wetgeving tot Bescherming van de Economische Mededinging. Deze wetgeving behandelt de mededingingsmaterie in België. Naast de relevante wetgeving bespreken we ook de instellingen die instaan voor de naleving hiervan. We sluiten de omgevingsanalyse af met een korte bespreking van mededinging als een nieuwe wetgeving op de Belgische markt.

3.2.1 Achtergrond

De eerste mededingingswetgeving dateert nog van de negentiende eeuw. In 1890 werd in Amerika de Sherman Act opgesteld, die later nog aangevuld zou worden door onder meer de Clayton Act en de Federal Trade Commission Act van 1914 (Crandall & Winston, 2005; Gehring, 2006; Naert, 2006).

Op Europees niveau werden de eerste stappen naar een mededingingswetgeving gezet in 1951 tijdens het Verdrag van Parijs (EGKS), om later geformaliseerd te worden in het Verdrag van Rome van 1957 (EEG-verdrag). Een belangrijk onderscheid met de Amerikaanse precedents is dat het Verdrag effectief regelgeving oplegde op een internationaal niveau. De onderliggende logica was toen en is nog steeds het creëren van één grote Europese eenheidsmarkt voor diensten, goederen, personen en kapitaal.

Gezien het subsidiariteitsprincipe van de Europese Commissie werd dit verdrag tot uitvoering gebracht door het opstellen van individuele nationale wetgevingen. De concrete uitrol van nationale mededingingswetgevingen begon binnen Europa aan het begin van de jaren negentig vorm te krijgen (Naert, 2006). Aangezien elke lidstaat haar eigen nationale wetgeving kon opstellen zijn er onderling verschillen, zowel proceduregewijs als op vlak van strafvormen en clementiemogelijkheden. Kartels houden echter geen rekening met landgrenzen en daarom worden alle grensoverschrijdende kartels eerst gemeld aan de Europese Commissie. Deze oordeelt dan of zij de zaak al dan niet zal behandelen.

Wanneer een zaak niet op Europees niveau wordt behandeld, verkrijgen de betrokken lidstaten nog steeds de mogelijkheid om de zaak op nationaal vlak op te volgen. Indien meerdere lidstaten besluiten dergelijke zaak toch nog op te nemen zijn er in de praktijk vaak bilaterale samenwerkingen tussen de mededingingsautoriteiten van deze lidstaten.

Men voelde al snel aan dat er een nood is om dergelijke samenwerking degelijk te coördineren. Deze nood werd beantwoord door de Europese Verordening 1/2003 die aan de basis lag van de oprichting van het European Competition Netwerk. Dit orgaan heeft als taak het onderlinge mededingingsbeleid van de 27 lidstaten te coördineren, best practices uit te wisselen en te streven naar een zo universeel mogelijk mededingingsbeleid in alle lidstaten.

3.2.2 Europese niveau

3.2.2.1 *Verdrag van de Werking van de Europese Unie*

Zoals reeds eerder aangehaald ligt het Verdrag van Rome aan de basis van het Europese Mededingingsbeleid. Ondertussen heeft dit Verdrag reeds een aantal grondige hervormingen doorgemaakt, maar de artikelen omtrent medediging zijn in essentie nauwelijks gewijzigd. Het gaat hier om Artikel 101 en 102 van het VWEU.

Voor de bespreking van deze twee artikels verwijzen wij terug naar de twee mogelijke oorzaken van marktfalen door gebrekkige medediging die wij besproken hebben onder titel 3.1.2 Marktfalen.

Artikel 101: het verbod op restrictieve mededingingspraktijken

De eerste mogelijke oorzaak die wij aanhaalde was kartelvorming. Dit komt overeen met de essentie van Artikel 101 VWEU. Alle feitelijke handelingen door spelers op de markt die tot gevolg hebben dat zij de medediging uitschakelen of enigszins beperken, worden door dit artikel verboden.

Het dient wel opgemerkt te worden dat er hiervoor een expliciete uitzondering wordt voorzien in §3 van Artikel 101 met betrekking tot samenwerkingen die de consument ten goede komen. Indien er samenwerkingen zouden zijn die in strijd

zijn met Artikel 101 maar die een significant voordeel voor de consument produceren zonder dat andere ondernemingen hier op mededingingsvlak benadeeld worden, dan kunnen deze worden toegestaan. Het gaat hier dan voornamelijk om samenwerking op vlak van innovatie en het drukken van collectieve kosten binnen de markt.

Deze uitzonderingen worden in de regel ook verwerkt in Verordeningen van de Europese Commissie. Een concreet voorbeeld hier van is Verordening 267/2010. Binnen de verzekeringssector is het van groot belang om zowel over kwantitatieve als kwalitatieve informatie te beschikken om de premies correct te kunnen berekenen. Dit is een essentieel element voor de correcte werking van het verzekeringswezen. Normaal gesproken zou het niet toegestaan zijn dat alle spelers van een markt samen zouden zitten om informatie uit te wisselen die een rechtstreeks en doorslaggevend effect heeft op de prijszetting. In het geval van de verzekeringssector zou dit er echter toe leiden dat de individuele spelers ofwel op eigen basis deze gegevens zouden moeten verzamelen tegen een aanzienlijke kostprijs, die ze dan zouden moeten doorrekenen aan de klant, ofwel dat zij de toegenomen onzekerheid door gebrek aan de nodige gegevens zouden moeten doorrekenen aan de klant. Beide scenario's zouden geleid hebben tot een significante toename van de verzekeringspremies die sociaaleconomisch zeker niet wenselijk zou zijn. Voor dergelijke gevallen zal de Europese Commissie dus uitzonderingen toestaan, zij het onder duidelijk omschreven en gecontroleerde voorwaarden.

Artikel 102: misbruik van dominante machtspositie

Artikel 102 VWEU behandelt vervolgens de tweede oorzaak van marktfalen door gebrekkige mededinging die wij aangehaald hebben, namelijk het misbruik van een dominante machtspositie. Deze vorm van mededingingsinbreuk is in de regel minder gekend en ook minder duidelijk dan de inbreuken op Artikel 101 VWEU. Het Artikel 102 verbiedt niet dat een onderneming een machtspositie zou verwerven of stelt ook niet dat het in strijd met de mededinging zou zijn om hierna te streven. Wel stelt het dat bedrijven die zich in een dergelijke positie bevinden, zich aan specifieke regels moeten houden. Omdat wij ons voor deze

eindverhandeling zullen beperken tot inbreuken op Artikel 101, gaan wij hier niet verder op in.

3.2.2 Belgisch niveau

In 1978 was er in België een eerste poging om een mededingingswetgeving op te stellen. Deze poging leidde helaas niet tot een concrete wetgeving. Zoals we al eerder vermeldden, begon de concrete uitrol van mededingingswetgevingen op nationaal niveau binnen Europa pas in het begin van de jaren negentig. België bracht zijn eerste versie van de mededingingswetgeving uit in 1991. In 2006 zou deze wetgeving nog een grondige hervorming ondergaan. De details van deze hervorming zullen we later in dit gedeelte bespreken wanneer we het hebben over de structuur van de Belgische Mededingingsautoriteit (Naert, 2006; Vandermeersch 2007).

Een belangrijk feit dat we uit deze korte inleiding meenemen en dat ook doorheen het veldonderzoek door vrijwel alle getuigen werd aangehaald, is dat de Belgische Mededingingsautoriteit een relatief jonge instantie is.

3.2.3.1 De Wet tot Bescherming van de Economische Mededinging

Artikel 2 en Artikel 3

Voor de bespreking van Artikel 2 en 3 van de WBEM verwijzen wij naar onze bespreking van respectievelijk Artikel 101 en Artikel 102 van het VWEU onder punt 3.2.1.1. van dit werkstuk. Als men deze artikels naast elkaar legt, wordt ook duidelijk hoe sterk de invloed van de Europese wetgeving is op de WBEM, beide basisartikels zijn immers vrijwel indentieke overnames van hun tegenhangers uit het VWEU.

Europese invloed

Vandermeersch (2007) haalde in zijn boek “De Mededingingswet” aan dat deze Europese inspiratie van de BMA zich niet alleen beperkt tot de formulering van de wetgeving. Hij wijst er op dat de Raad voor Mededinging klaar en duidelijk heeft laten verstaan dat uitspraken van het Hof van Justitie, het Gerecht en de beslissingspraktijk van de Europese Commissie volledige aansluiting zullen vinden bij de beslissingen van de Raad. Daarnaast stelt de Raad ook dat de

richtsnoeren die de Europese Commissie verspreid via zijn mededelingen ook gelden als richtinggevend voor het Belgische mededingingsrecht

Artikel 6 en volgende

Artikel 6 van het WBEM en volgende bepalen de bevoegdheden van de Belgische Mededingingsautoriteit, hierna naar verwezen als BMA, op vlak van concentratietoezicht. Het doel van concentratie is preventief optreden tegen de totstandkoming van dominante machtsposities. Wanneer door middel van fusies of overnames het aantal spelers op de markt voldoende afneemt of de machtsverhoudingen in belangrijke mate gewijzigd worden, wordt de mededinging immers eveneens bedreigd. Op deze wijze probeert men situaties die nefast zouden zijn voor de mededinging te voorkomen in plaats van hen later te moeten corrigeren.

Kort samengevat houdt dit in dat alle bedrijven die een fusie met of overname van een concurrent aangaan en aldooende een significant gedeelte van de markt zullen verwerven toestemming moeten verkrijgen van de BMA. De autoriteit heeft de mogelijkheid om deze fusie of overname te verbieden of er specifieke voorwaarden aan te koppelen, zoals het afstoten van bepaalde gedeeltes van de betrokken bedrijven.

3.2.3.2 De Belgische Mededingingsautoriteit.

Net zoals België een relatief unieke staatstructuur heeft, heeft het ook op vlak van mededinging een structuur die zeker niet de standaard is. In het merendeel van de gevallen is er een instantie die zowel het onderzoek als de uitspraak voor zijn rekening neemt.

De Belgische wetgever heeft gekozen voor een driedig systeem. Eerst is er de Algemene Directie Mededinging, deze is een onderdeel van de Federale Overheidsdienst Economie, K.M.O, Middenstand en Energie.

De Algemene Directie mededinging

De Algemene Directie Mededinging telt momenteel veertig ambtenaren. Deze ambtenaren staan in voor vier hoofdtaken. De eerste prioriteit is uiteraard het behandelen van mededingingsdossiers, hiervoor werken zij samen met het Auditoraat dat wij zo dadelijk zullen bespreken.

De overige drie hoofdtaken van de Algemene Directie Mededinging werden door diens Directeur-Generaal J. Steenbergen omschreven als gelijkwaardig van prioriteit. Deze zijn:

- Het behandelen van informele mededingingsdossiers: het gaat hier om preventieve acties die gebeuren voordat een formeel dossier geopend wordt. Op deze manier kan er vaak op een snellere en efficiëntere manier ingegrepen worden.
- Het vertegenwoordigen van de BMA binnen het ECN en andere internationale raden en netwerken.
- Het oprichten en uitbouwen van een economische onderzoeksel binnen de BMA.

Administratief Rechtscollege

Ten tweede is er een administratief rechtscollege dat onafhankelijk is van de FOD Economie, hoewel het om praktische redenen wel gehuisvest is in de gebouwen van deze FOD en gebruik maakt van hun infrastructuur.

Binnen dit administratief rechtscollege is er nog een onderlinge splitsing tussen het Auditoraat en de Raad voor de Mededinging (Vandermeersch, 2007). Het Auditoraat bestaat uit een groep auditeurs en adjunct-auditeurs, die onder leiding van de Auditeur-Generaal de mededingingsonderzoeken leiden. Hiervoor kunnen zij voor ondersteuning beroep op de ambtenaren die tewerkgesteld zijn bij de Algemene Directie Mededinging. Na het afronden van een mededingingsdossier zal de verantwoordelijke auditeur zijn dossier indienen bij de Raad van Mededinging. Deze zal vervolgens het dossier beoordelen en eventueel een veroordeling uitvaardigen.

Het voordeel aan deze manier van werken is dat er een volledige scheiding is tussen de partijen die het onderzoek voeren en de partij die het vonnis uitspreekt. Daarnaast is zowel het Auditoraat als de Raad volledig politiek onafhankelijk. Daar waar voor de hervorming van 2006 het “Korps der verslaggevers”, de voorloper van het huidige Auditoraat, een onderdeel was van de Dienst Mededinging die een onderdeel was van de FOD Economie. Hierdoor kon men suggereren dat de onderzoeken politiek gestuurd konden worden, aangezien de verslaggevers werknemers van de FOD Economie waren.

Het dient dan ook expliciet vermeld te worden dat voor de uitvoering van zijn taken in het kader van een onderzoek, een attaché van de Algemene Directie Mededinging uitsluitend rapporteert en verantwoording dient af te leggen aan de betrokken auditeur van dat onderzoek. Noch zijn hiërarchische meerdere binnen de FOD Economie, noch de minister onder wie de ambtenaar werkt, heeft het recht de ambtenaar te sturen tijdens het uitvoeren van zijn onderzoekstaken voor een auditeur. Of deze enigszins vreemde constructie de meest logische of efficiëntste manier is voor de interne werking van de BMA, valt buiten de scope van deze eindverhandeling.

Samenvattend kunnen we de driedelig structuur van de BMA via onderstaande tabel simplistisch weergeven.

Belgische Mededingingsautoriteit		
Onderdeel van de BMA	Ondergebracht onder	Simplistische samenvatting van de rol
De Algemene Directie Mededinging	FOD Economie	<i>Politie</i> : uitvoerende functie bij de dossierbehandeling
Auditoraat	Administratief Rechtscollege	<i>De algemene aanklager</i> : bepalen van welke dossiers behandeld worden en voeren van het onderzoek
Raad voor Mededinging		<i>Rechtbank</i> : beoordelen van het dossier en uitspreken van vonnissen

3.3 Probleemanalyse

Doorheen deze verhandeling hebben wij de twee mogelijke oorzaken van marktfalen door gebrekkige mededinging vastgelegd, zijnde kartelvorming en machtsmisbruik van een dominante positie. Ook hebben wij reeds aangetoond dat een gebrekkige mededinging nefaste effecten kan hebben voor de marktwerking en bijgevolg ook voor de maatschappij als geheel. Als reactie hierop werd er vanop Europees niveau met Artikel 101 en 102 van het VWEU de aanzet gegeven tot de een Europees mededingingsbeleid en de oprichting van nationale mededingingsautoriteiten.

De werking van de mededingingsautoriteiten bestaat uit zowel een corrigerend als een preventief gedeelte. De formele mededingingsdossiers vormen het corrigerend gedeelte en zijn van toepassing op inbreuken van Art 2 WBEM en Art 101 VWEU (kartelvorming) of Art 3 WBEM en Art 102 VWEU (misbruik van dominante positie). Het concentratietoezicht (Art 6 WBEM en volgende) en de informele dossiers vormen dan weer het preventieve gedeelte van het beleid. Sinds 2007 heeft de BMA zijn focus verplaatst van concentratietoezicht naar het nagaan van inbreuken op Artikel 2 en 3 van de WBEM (Steenbergen, 2007).

Gezien het feit dat mededingingswetgeving binnen Europa en België een nieuw fenomeen is, is het mogelijk nog wat vroeg om een gefundeerde conclusie over hun effectiviteit te maken. Doch blijkt de ondertoon in de literatuur en tijdens de interviews te zijn dat deze toch niet afschrikwekkend genoeg blijkt te zijn. Wanneer wij aan de heer Ysewyn, onze enige bevoorrechte getuige uit de privésector, de vraag stelden of hij het huidige beleid als afschrikwekkend genoeg bestempelde, antwoordde hij vrijwel onmiddellijk dat hij alleszins niet de indruk heeft dat er op dit moment bedrijven wakker van liggen.

Dit brengt ons tot het concrete probleem van onze RIA: hoe kunnen we er voor zorgen dat de mededingingswetgeving wel afschrikwekkend genoeg wordt? Zoals reeds aangehaald in de inleiding beperken we ons in deze eindverhandeling tot de inbreuken ten opzichte van Artikel 2 WBEM, kartelinbreuken.

3.4 Gedragsanalyse

3.4.1 De schaduwwerking van de mededingingswetgeving

Van Velthoven en van Wijk (2007) verwijzen in hun boek “Recht en efficiëntie” naar de schaduwwerking van de wetgeving. Zij verwijzen hiermee naar de mogelijke incentives die de wetgeving kan geven aan een potentiële overtreder. Deze krijgt dan de keuze om toch de wet te respecteren of om een schikking aan te gaan. Deloitte (2007) bevestigde de relevantie van deze theorie voor mededingingsinbreuken tijdens een studie in opdracht van de Britse mededingingsautoriteit. Tijdens dit onderzoek kwam naar voren dat van de 202 bevraagde bedrijven 20 hun gedrag bewust hadden gewijzigd omdat zij vreesden voor conflicten met de mededingingswetgeving. In het kader van deze eindverhandeling kunnen wij deze schaduwwerking toepassen in twee verschillende contexten.

In de eerste plaats is er het afschrikwekkend effect die de wetgeving kan hebben. Dit was ook een van de uitgangspunten van onze centrale onderzoeksvraag. Om dit effect correct te kunnen bespreken zullen wij eerst de zogenaamde overtredingsvergelijking bespreken. Deze brengt de beslissingsvariabelen in kaart die relevant zijn voor een bedrijf bij het maken van dergelijke beslissingen. Vervolgens zullen wij deze algemene economische theorie verfijnen naar een mededingingscontext.

Ten tweede speelt deze schaduwwerking ook een belangrijke rol bij het clementiebeleid van de mededingingsautoriteit. Alle bevoorrechte getuigen zijn het erover eens dat het clementiebeleid een van de belangrijkste werkmiddelen in de strijd tegen kartels is. Zij reikten ook spontaan een aantal minieme verbeteringen van dit kartelbeleid aan als een verbeteringsoptie voor mededingingsbeleid. Daarom zullen wij in een tweede punt binnen dit gedeelte ook de nodige aandacht geven aan de relatie tussen de schaduwwerking en het clementiebeleid.

3.4.2 De schaduwwerking van de mededingingswetgeving

3.4.2.1 De overtredingsvergelijking

Gheur en Petit (2009) verwezen tijdens hun onderzoek in alternatieve methodes om de mededingingswetgeving afdwingbaar te maken naar de volgende stelling van Hylton in 2003:

Een onderneming zal zich schikken naar een wetgeving op voorwaarde dat:

$$x < (v_1p(1-h_1) - v_2qh_2)L + (v_1p - v_2q)cd$$

Waarbij:

x : de kosten die gepaard gaan met het respecteren van de wetgeving

v_1 : de kans op schade wanneer de onderneming de wet breekt

v_2 : de kans op schade als het gevolg van het respecteren van de wet

p : de kans op een rechtszaak als de onderneming de wet breekt, kortweg de pakkans

q : de kans op een rechtszaak als de onderneming de wet respecteert.

cd : kosten van de verdediging bij een rechtszaak

h_1 : de kans dat de onderneming de rechtszaak wint ook al breken ze de wet.

h_2 : de kans dat de onderneming toch veroordeeld wordt ook al respecteert deze de wet.

L : de potentiële kosten bij een veroordeling.

Deze formule is ontworpen in het kader van algemene rechtseconomische theorieën. Daarom zullen wij in de volgende onderdelen van dit hoofdstuk een aantal van deze variabelen bespreken vanuit een mededingingstandpunt. Hiervoor baseren wij ons naast de literatuur ook op de interviews met de bevoorrechte getuigen. We bespreken achtereenvolgens de variabelen die

relevant zijn voor de bespreking van onze alternatieve opties in het volgende gedeelte van dit werk, zijnde variabelen: x , p , q , en L .

3.4.2.2 De kosten van het mededingingsbeleid voor bedrijven

Wanneer we een “kost”prijs willen plaatsen op het niet breken van de mededingingswetgeving moeten we kijken naar de opportuiniteitskost. Wat zijn de voordelen die men laat vallen door de wet te respecteren. De economische theorieën suggereren ons dat dit de “monopolistische” winst is, de toename in omzet die karteldeelnemers verkrijgen door onderlinge afspraken te maken. Theoretisch gezien is dit een gezonde redenering, we gaan er immers van uit dat elke onderneming winstmaximalisatie nastreeft.

Wanneer wij deze vraag echter aan onze bevoorrechte getuigen stelden kwam het financiële aspect van de inbreuk nooit op de eerste plaats. Vrijwel elke bevoorrechte getuige stelde dat het wegnemen van de onzekerheid veruit de voornaamste drijfveer is. Ysewyn haalde als voorbeeld een gesprek aan met een van zijn klanten die stelde dat van alle gevaren die hij als ondernemer moest confronteren tijdens zijn carrière onzekerheid de ergste was.

Dit aspect bemoeilijkt een zuiver wetenschappelijke benadering van mededingingsinbreuken, de waardering van het wegvallen van dergelijke onzekerheid is immers een persoonlijke factor. Naarmate de risico-aversie van een bedrijf toeneemt, zal het breken van de mededingingswetgeving aannemelijker lijken, hierdoor vermindert men immers het de risico's van de vrije marktwerking en krijgt men meer controle over zijn eigen omgeving.

3.4.2.3 De pakkans

Met de variabelen “ p ” en “ q ” verwerken de pakkans op een veroordeling in de gedragsvergelijking. De pakkans binnen mededingingszaken is een druk besproken onderwerp op academisch niveau. Zoals Steenbergen terecht aanhaalt is het vrijwel onmogelijk om een correcte pakkans te berekenen, aangezien men onmogelijk exact kan weten hoeveel kartels er zijn. Van Cayseele werpt hier tegenop dat er wel degelijk econometrische benaderingen van de pakkans zijn.

Dergelijke econometrische benaderingen van de pakkans zouden ons echter te ver afleiden van de kern van deze eindverhandeling. In plaats daarvan opteren wij ervoor om te werken met de benadering van Van Velthoven en van Wijck (2007) bij hun analyse van de onrechtmatige daad. Zij spreken over de geloofwaardigheid van de pakkans. Hierbij gaan ze er vanuit dat het niet zo zeer de reële pakkans is die van belang is, maar wel de perceptie van de pakkans door de onderneming. Ook de bevoorrechte getuigen steunen deze gedachtegang.

Bijgevolg kunnen wij de variabelen “p” en “q” die pakkans behandelen, vervangen door de variabelen “p_w” en “q_w”. Deze behandelt de waargenomen pakkans in plaats van de feitelijke.

Bijgevolg komen we tot volgende aangepaste formule:

Een onderneming zal zich schikken naar een wetgeving op voorwaarde dat:

$$x < (v_1 p_w (1 - h_1) - v_2 q_w h_2) L + (v_1 p_w - v_2 q_w) c d$$

Bij de analyse van waargenomen pakkans, komt het belang van de media-aandacht en de perceptie van het mededingingsbeleid in het algemeen naar voren.

Zowel de getuigen van de publieke sector als de privésector merken dat in de periode na een grote uitspraak op mededingingsvlak een toename is aan zowel informele vragen omtrent de wetgeving als in clementieaanvragen. Hierbij is er ook een duidelijk grens- en artikeloverschrijdend effect waarneembaar. Wanneer de DG Competition van de Europese Commissie een overwinning thuishaalt, ongeacht of dit gaat over inbreuk op Artikel 101 of 102 VWEU, heeft dit een positief effect voor de waargenomen pakkans van de mededingingswetgeving zowel op Europees als op nationaal vlak. Een veroordeling op nationaal vlak heeft naast zijn impact op de waargenomen pakkans binnen het eigen land ook een effect op dat van de buurlanden.

De opmerking die we maakten onder het punt “Mededingingscultuur binnen België” komt hier ook naar voren. Het gebrek aan een mededingingscultuur

binnen België heeft ongetwijfeld een negatieve invloed op de waargenomen pakkans.

3.4.2.4 De kosten van een veroordeling

Het is relatief moeilijk om op voorhand een correcte kostinschatting te maken voor een veroordeling. De boete kan immers variëren van een puur principiële veroordeling tot een zware financiële boete. De wetgever geeft hier een ruime sepling aan de Raad voor Mededinging. Deze kan rekening houden met onder meer de duur van de inbreuk, de medewerking tijdens het onderzoek en eventueel recidivisme. De Raad voor Mededinging hanteert wel een maximum van tien percent van de jaaromzet van de relevante markt. De Europese Commissie daarentegen hanteert een maatstaf van tien percent van de betrokken markten over de duur van de inbreuk. Bedrijven die effectief de rekenoefening zouden maken moeten steeds rekening houden met het maximumbedrag van tien percent van hun jaaromzet.

Verder zijn er ook een aantal intangibles; aspecten die moeilijk objectief te meten zijn. Een veroordeling voor mededingingsinbreuken kan ook een gevoelig effect hebben op het imago van een bedrijf. Via de bevoorrechte getuigen vernamen wij dat veel veroordeelde bedrijven op relatief korte termijn gecontacteerd werden door klanten die toch enige uitleg wilden.

3.4.2.5 Het algemene afschrikkende effect

Samenvattend kunnen we stellen dat de aspecten die het mededingingsbeleid afschrikwekkend kunnen maken moeilijk te verwoorden zijn in concrete cijfers. Veel hangt af van de specifieke situatie en nog meer hangt af van de waargenomen perceptie. Na de bespreking van het clementiebeleid zullen wij dan ook meer uitgebreid terug komen op de algemene perceptie van het mededingingsbeleid.

3.4.3 Het clementiebeleid

3.4.3.1 De procedure

Een clementieverzoek ten aanzien van het Auditoraat houdt in dat een onderneming officieel erkent dat zij handelingen heeft gesteld die in overtreding

met de wetgeving zijn en wenst constructief mee te werken aan het onderzoek hiervan. In ruil voor deze medewerking komen zij in aanmerking voor een volledige of gedeeltelijke vrijstelling (Vermeersch, 2007). Hierbij is er de duidelijke nuancering in Artikel 49 WBEM dat de Raad deze “kan” toekennen. Het Auditoraat zal in zijn verslag duidelijk weergeven welke voorwaarden bij de aanvragen van de clementieaanvraag gesteld werden. De Raad zal vervolgens rekening houden met de mate waarin aan deze voorwaarden werd voldaan en in welke mate deze een meerwaarde vormden voor het onderzoek van het Auditoraat. Indien uit het verslag blijkt dat de clementieaanvrager zich niet constructief opstelde, kan de Raad beslissen om het percentage van de vrijstelling hieraan aan te passen.

3.4.3.2 The prisoners dilemma

Er zijn drie mogelijk clementiescenario's die zich kunnen voordoen tijdens kartelzaken:

1. Een van de betrokken partijen komt op eigen initiatief naar de mededingingsautoriteit . Deze beslist na intern beraad of zij een zaak openen of de aanvraag seponeren.
2. De mededingingsautoriteit start ambtshalve een onderzoek. Gedurende dit onderzoek verklaart een of meerdere van de betrokken partijen te willen meewerken aan het onderzoek
3. De mededingingsautoriteit heeft reeds een onderzoek geopend gebaseerd op een clementieverzoek. Tijdens de loop van het onderzoek komt een andere betrokken partij ook naar voren met een clementieverzoek.

Alleen in het eerste geval is de clementieverzoeker echt in een “veilige” positie om het maximum uit zijn clementieaanvraag te halen. In de twee andere gevallen is zij immers niet meer zeker dat zij voldoende nieuwe informatie zal kunnen aanleveren om in aanmerking te komen voor een boetevrijstelling.

Gezien het feit dat clementieverzoeken een volledige vertrouwelijkheid genieten is het voor betrokken bedrijven op het moment dat zij zich bewust worden van het onderzoek dan ook onmogelijk te weten of de mededingingsautoriteit al dan niet een clementieverzoeker heeft. Onder de huidige wetgeving is het vaak ook

zo dat het in de praktijk alleen de eerste clementieverzoeker is die aanspraak maakt op een eventuele vrijstelling van boete.

Vandermeersch (2007) wijst er ook terecht op dat wanneer een onderneming bij de Europese Commissie een clementieverzoek zou indienen met betrekking tot een inbreuk op Artikel 101 van het VWEU, deze veiligheidshalve best een identieke aanvraag kan indienen bij alle nationale mededingingsautoriteiten van de landen waarop de aanvraag betrekking heeft. Mocht de Europese Commissie immers gaandeweg het onderzoek beslissen de zaak te seponeren om eender welke reden, dan kunnen de nationale autoriteiten nog steeds besluiten de zaak verder te onderzoeken. Indien andere betrokken partijen ondertussen al een clementieverzoek bij deze nationale autoriteiten zouden hebben ingediend, is de oorspronkelijk Europese clementieverzoeker er natuurlijk wel er aan voor de moeite.

Eens men in een kartel gestapt is, zijn er momenteel slechts twee scenario's die een uitweg bieden zonder een financiële sanctie op te lopen:

- Het kartel wordt nooit ontdekt.
- Men is de eerste om een clementieverzoek in te dienen en levert ineens voldoende informatie om een gehele vrijstelling te bekomen.

Dit plaatst hen in het "prisoners dilemma" (Scherer, & Ross, 1990; Lipsey & Courant, 1996). De basisvoorstelling van het prisoners dilemma is die van twee gevangenen, laten we hen gemakshalve A en B noemen, die samen een misdrijf hebben begaan. Als A en B beide zwijgen, komen ze er allebei vanaf met een lichte straf. Beiden hebben echter de aanbieding om hun schuld te bekennen. Als slechts een van de twee hierop ingaat, wandelt deze buiten zonder enige vorm van sancties terwijl de andere een zware staf opgelegd zal krijgen. Als beide echter ingaan op dit voorstel, krijgen ze allebei een straf opgelegd die minder erg is dan wanneer een van had gesproken en de andere had gezwegen maar nog steeds zwaarder dan de lichte straf die ze hadden gekregen indien ze beiden hadden gezwegen. A en B moeten deze beslissing nemen zonder te weten wat de andere gaat doen.

Bij mededingingsinbreuken ligt de zaak echter nog lichtjes anders. In de eerste plaats zijn er vrijwel altijd meer dan twee partijen betrokken bij een kartel waardoor het aantal variabelen om rekening mee te houden toeneemt.

Ook heeft men absoluut geen manier om met zekerheid te zeggen in welke van de drie scenario's, die wij aan het begin van dit gedeelte hebben aangehaald, men terechtgekomen is. Praktisch gezien weet een onderneming in de meeste gevallen pas dat men het onderwerp is van een mededingingsonderzoek op het moment dat de bevoegde ambtenaren komen aankloppen met een huiszoekingsbevel. Een vast onderdeel van deze huiszoeking is trouwens dat de ambtenaren een folder met het clementiebeleid overhandigen aan de betrokken onderneming. Dit ongeacht of er al een clementieverzoeker in het spel is of niet. In het kader van het garanderen van de anonimiteit van de clementieverzoeker wordt bij deze ook een huiszoeking uitgevoerd, ook al heeft deze alle bewijsstukken reeds overhandigd tijdens de clementieprocedure.

Kortweg, de wetgever heeft alles in het werk gesteld om de verdachte ondernemingen in een maximale onzekerheid te laten over het al dan niet bestaan van een clementieverzoeker. Tegelijkertijd heeft deze er ook voor gezorgd dat het bijzonder verleidelijk is om de eerste te zijn. Men doet wel degelijk bewust zijn best om de kartelpartners tegen elkaar uit te spelen. Het vertrouwen dat de kartelpartners in elkaar hebben heeft dan ook een zeer grote invloed op de reeds besproken waargenomen pakkans.

De bevoorrechte getuigen steunen dit beleid en suggesties uit de literatuur dat het onderlinge vertrouwen tussen kartelpartners de zwakste schakel in het misdrijf is. Zij zien het clementiebeleid dan ook als een van de voornaamste middelen om kartels te bestrijden. De bemerkingen die zij hebben op het huidige clementiebeleid zullen wij bespreken bij de alternatieve opties van deze RIA.

3.4.4 De perceptie van het mededingingsbeleid

Zoals eerder aangehaald is de perceptie van het beleid een belangrijke invloedfactor op de waargenomen pakkans. Deze is dan weer een sleutelvariabele voor het afschrikwekkend effect van de wetgeving. Helaas vinden wij zowel in de literatuur als tijdens de interviews een groot aantal

indicaties dat deze perceptie nog lang niet optimaal is. Crandall en Winston gaven in 2003 op de volgende redenen:

1. De excessieve duur van dossiers
2. De moeilijkheid in het vinden van goede oplossingen
3. De moeite bij het bepalen van het mogelijk gevaar van een fusie.
4. De vernieuwende industrie maakt het moeilijk om het mededingingsbeleid up-to-date te houden.
5. Politieke invloed.
6. Men kan het argument aanvoeren dat de vrije markt op zichzelf de werking van het mededingingsbeleid hoort te stroomlijnen.

Als wij rekening houden met de scope van deze eindverhandeling, vallen zowel de derde als de zesde reden weg. De derde reden heeft immers betrekking op het concentratiebeleid en de zesde gaat uit van een perfect functionerende markt terwijl wij het hier over de bestrijding van een vorm van marktfalen hebben. Ook het argument dat de steeds sneller opeenvolgende vernieuwingen binnen de industrie een belemmering zouden vormen, is in essentie niet bijzonder relevant voor een kartelinbreuk. De essentie van een kartelinbreuk staat immers los van de gebruikte technieken in de betrokken markten.

Ook het argument van politieke invloed valt enorm te nuanceren. De studie van Crandal en Winston houdt geen rekening met de Belgische situatie. Zoals aangehaald in de omgevingsanalyse heeft de Belgische wetgever gekozen voor een systeem waarin de effectieve vervolging en het vonnis gebeuren door organen die volledig politiek neutraal zijn.

Van de twee overige redenen bespreken we als eerste de moeilijkheid van het bepalen van een goede oplossing. Hoewel dit inderdaad geen evidentie is, geeft het veldonderzoek ons toch de indruk dat de BMA hier relatief goed op scoort. Binnen de Belgische markt is mededinging zowel nog een jong als een nieuw concept. De bevoorrechte getuigen halen duidelijk aan dat België een land zonder mededingingscultuur is. Voor veel sectoren was het tot de invoering van de WBEM nog de gewoonte om in ondernemingsverenigingen samen te komen om prijswijzigingen te bespreken. De Raad voor Mededinging heeft tot op heden

steeds een zekere flexibiliteit en begrip getoond voor de moeite die deze overzet met zich meebrengt. Vooral naar de ondernemingsverenigingen toe hanteert zij hier een duidelijk beleid van eerst te waarschuwen vooraleer te beboeten. Een beleid dat door alle getuigen trouwens zeer goed onthaald wordt.

De kern van het perceptieprobleem zit echter in de eerste door Crandall en Winston aangehaalde reden, zijnde de duur van de procedures. Zij worden hierin ondersteund door de studies van Deloitte (2003) en het veldwerk verricht voor deze eindverhandeling. De jaarverslagen van de Algemene Directie Mededinging illustreren echter duidelijk dat de BMA zich bewust is van deze problematiek en proactief bezig is om de duur van de procedures te verminderen.

Uit het veldonderzoek komt nog een andere reden naar voren die specifiek gerelateerd is aan de BMA. Zowel Van Cayseele als Baert uitten hun bezorgdheid voor toenemend belang van formaliteiten en procedures die de efficiënte werking van de mededingingautoriteit bemoeilijken. Een inhoudelijke inbreuk die niet leidt tot een veroordeling omwille van procedurele aspecten stuurt immers een bijzonder negatief signaal

3.5 Doelstelling

3.5.1 Doelstelling van de wetgeving

Voor het bepalen van de doelstelling van de wetgeving lijkt het ons best om in de eerste plaats te kijken naar de instanties die betrokken zijn met de uitvoering ervan, zijnde de DG Competition van de Europese Commissie en de Belgische Mededingingsautoriteit.

Voor de DG Competition vinden wij in hun missiestatement volgende omschrijving (2010):

The mission of the Directorate General for Competition is to enable the Commission to make markets deliver more benefits to consumers, businesses and the society as a whole, by protecting competition on the market and fostering a competition culture.

In het geval van de Belgische Mededingingsautoriteit kijken we naar het missiestatement van de FOD Economie, K.M.O., Energie en Middenstand waarvan de Algemene Directie Mededinging een onderdeel is:

In een sterk veranderende Belgische en internationale economische context bestaat de missie van de FOD Economie erin de voorwaarden te scheppen voor een competitieve, duurzame en evenwichtige werking van de goederen- en dienstenmarkt in België. In dat opzicht wil de FOD Economie de goederen- en dienstenmarkt grondig kennen en goed ondersteunen om ze beter te stimuleren.

Afgaande bovenstaande statements en de reeds besproken geschiedenis van de wetgeving onder punt 3.1 kunnen we komen tot de volgende korte samenvatting van de doelstelling van de mededingingswetgeving:

De mededingingswetgeving heeft als doel om de werking van de vrije markt te beschermen tegen marktfalen door gebrekkige mededinging met als doel de maximalisatie van de sociaaleconomische welvaart.

3.5.2 Doelstelling van deze Regulatory Impact Assessment

Zoals reeds eerder aangehaald behandelen wij in dit onderzoek slecht één mogelijke oorzaak van gebrekkige mededinging, namelijk restrictieve prijsafspraken. We zijn op zoek naar manieren om de strijd tegen kartels efficiënter te voeren en de ontradend effect van de wetgeving te verbeteren.

De doelstelling van deze RIA valt dan ook samen onze laatste deelvraag:

Hoe kan kartelvorming nog meer en efficiënter ontmoedigd worden?

3.6 Nuloptie

In de nuloptie van een RIA bespreekt men traditioneel het scenario dat zou plaatsvinden als de overheid volledig niets zou doen. In dit geval zou dit inhouden dat er geen gevolg zou gegeven worden aan mededingingsinbreuken.

Het is economisch gezien redelijk om aan te nemen dat hierdoor het aantal kartels zou toenemen. De ondernemingen zouden immers hun eigen omzet kunnen maximaliseren door middel van marktverdelingen en het afbakenen van de markt. Uit de interviews kunnen we afleiden dat ook onze bevoorrechte getuigen de indruk delen dat ondernemers in de regel altijd zouden streven naar een zo stabiel mogelijke marktomgeving. Dit alles zou ten koste komen van het consumentensurplus en zou verder ook het reeds eerder aangehaalde cascade effect (zie 3.1.3) van gebrekkige mededinging op gang brengen.

Dergelijke optie lijkt echter bijzonder onrealistisch. Zoals reeds eerder aangehaald is de Mededingingswetgeving in het algemeen een concept dat aan de basis ligt van de Europese Unie. Het wegnemen van Artikels 101 en 102 VWEU zou gelijk staan met het verwijderen van een fundament van de Europese Unie, namelijk het streven naar een grote vrije Europese markt.

Oxera stelde in 2004 tijdens een studie in opdracht van de Nederlandse regering wel een mogelijk alternatief dat voor deze paper gezien kan worden als een nuloptie. Zij gaan hiervoor uit van de theorie dat hoewel het verplicht is een Mededingingswet te hebben, er geen verplichting is een mededingingsautoriteit te hebben. In dit geval zou de mededingingswet afgedwongen worden voor de burgerlijke rechtbanken.

Ervaring uit landen waar dit reeds het geval is, zoals onder meer de Verenigde Staten, leert dat in dergelijke situaties vooral inbreuken op Artikel 102 VWEU, zijnde misbruik van dominante machtspositie, en misbruiken tussen bedrijven worden vervolgd. Concentratietoezicht en benadeling van de individuele consument wordt echter minder opgevolgd binnen deze rechtsstructuur.

Daarnaast benadrukten onze bevoorrechte getuigen allemaal de nood aan een zekere expertise en inzicht bij de toepassing van mededingingswetgeving. Ook

de aanbevelingen van het OECD dat de Belgische Mededingingsautoriteit een economische cel verder zou moeten uitbouwen om de veroordelingen meer economisch te kaderen, wijst op de nood aan vakexpertise bij het mededingingsbeleid. Het zou niet realistisch zijn om aan te nemen dat de burgerlijke rechtbanken over dergelijke expertise zouden beschikken als een nationale mededingingsautoriteit die reeds een tiental jaar actief is nog steeds door internationale instanties op de vingers getikt wordt.

Samenvattend kunnen we volgende kosten-batentabel maken voor het bestaan van een mededingingsautoriteit.

Kosten	Baten
Directe kosten van een Mededingingsautoriteit: 4,5 miljoen euro (2009)	Meerwaarde van het expertiseniveau van een mededingingsautoriteit ten opzichte van de burgerlijke rechtbanken
Directe kosten bedrijven: Algemene nalevingskosten en kosten gemaakt in kader van mededingingsonderzoeken	
Negatieve marktimpact: Kosten van onbedoelde fouten en overlast vanuit de mededingingsautoriteit.	Positieve marktimpact: <ul style="list-style-type: none"> • Positief effect op de marktefficiëntie door concentratietoezicht, kartelbestrijding en misbruik van de dominante positie. • Positief effect op de innovatie en globale marktomstandigheden.
Indirecte kosten: Rechtsonzekerheid ten gevolge van de ruime interpretatie van de mogelijkheden van de wetgeving. (zal verminderen in de loop van de tijd door de rechtsspraak)	Indirecte baten: <ul style="list-style-type: none"> • Afschrikkend effect van de wetgeving naar andere kartels. • Vorming van een concurrentiecultuur

Rekening houdend met het alternatief, zijnde afdwinging van de mededingingswetgeving door de burgerlijke rechtbank die geen prioriteit kan maken van het verwerven van de nodige expertise en het algemene Europese beleid op vlak van de naleving van de mededingingsartikels achten wij deze nuloptie als **niet realistisch**.

3.7 “As is” optie

Wij bespraken de huidige situatie reeds onder het gedeelte 3.2.2 bij de Omgevingsanalyse. De Belgische Mededingingsautoriteit staat in voor de naleving van de WBEM. De werkingskosten van dit orgaan bedroegen in 2009 4,5 miljoen euro waarvan het grootste gedeelte bestaat uit personeelskosten.

Zoals zowel de literatuur als de bevoorrechte getuigen aangeven, gaat het hier om een relatief jong orgaan dat nog bezig is zichzelf te profileren en een mededingingscultuur te promoten binnen België.

De OESO waardeerde in 2010 de Belgische Mededingingsautoriteit voor de tweede keer op rij met een 2,5 ster op 5 tijdens hun jaarlijkse evaluatie van de mededingingsautoriteiten. De aangehaalde zwakke punten waren de duur van de dossiers (Deloitte, 2007) en het gebrek aan economische onderbouw van de dossiers.

Als we specifiek naar de input van de bevoorrechte getuigen kijken, blijkt dat iedereen deze mening wel deelt en dat er vooral gewacht wordt op de Raad om een trackrecord van veroordelingen op te bouwen om zo de schaduwwerking van de wetgeving te maximaliseren, zij het met enige persoonlijke nuances.

De heer Ysewyn stelt vlakaf dat hij niet de indruk heeft dat er momenteel ondernemers wakker liggen van het beleid van de Raad, terwijl anderen, zoals de heer Stulens en Raes, eerder de nadruk leggen op het feit dat de laatste wetswijziging van 2006 nu pas concreet op dossiers kan toegepast worden. Het is dus niet mogelijk om het beleid nu reeds te evalueren.

Iedereen is het er echter over eens dat een aantal wijzigingen wenselijk zouden zijn. In juni 2011 organiseerde de Algemene Directie Mededinging een lunchforum met alle betrokken actoren waarin een aantal voorstellen tot wetswijzigingen werden besproken. Een hiervan is relevant voor dit onderzoek, zijnde het voorstel dat administratieve boetes mogelijk zou maken voor natuurlijke personen.

Gezien de literatuur en de getuigen duidelijk aangeven dat er een mogelijkheid is tot verbetering en het feit de Belgische Mededingingsautoriteit zelf actief bezig is

met het verkennen van alternatieve opties, kunnen wij concluderen dat het **behouden van de “as is” situatie geen wenselijke optie is.**

3.8 Alternatieve opties

De inspiratie van deze alternatieven komt vooral uit de verwerkte literatuur. Een aantal alternatieven werden echter aangereikt tijdens de eerste interviews. In bijlage 3 vindt u ook een overzicht van hoe elke optie gewaardeerd wordt door de getuigen. Per optie ziet u de gemiddelde score alsook de maximum- en minimumwaarde van zowel het verwachte effect als de persoonlijke houding ten opzichte van de optie.

3.8.1 Opleggen van een minimumboete

Ongeacht de omvang van de inbreuk en de economische gevolgen, is er voor de Belgische Mededingingsautoriteit altijd een vaste kost verbonden aan elk onderzoek. Eén auditeur en gemiddeld twee attachés van de Algemene Directie Mededinging spenderen tussen de 6 en 32 maanden aan het uitvoeren van een kartelonderzoek. Omwille van de vereiste vakkennis zijn de lonen van zowel de auditeur als de attachés gesitueerd in de hogere loonschalen van de overheid. Daarnaast zijn er ook een aantal ondersteunende kosten die gedragen worden door de FOD Economie. Dit alles maakt van elk mededingingsdossier een relatief dure onderneming op kosten van de staat.

Een eerste argument voor deze optie zou dan ook zijn dat door het invoeren van een minimumboete, de overheid de kans heeft om minstens een gedeelte van deze kosten te recupereren. De tegenargumentatie is hier dat deze kost gedreven wordt door de duur van de onderzoeken. Dit wordt op zijn beurt weer gedreven door de beslissingen van het Auditoraat en de beschikbaarheid van attachés van de Algemene Directie Mededinging. Desondanks bleken meer dan de helft onze bevoorrechte getuigen positief ten opzichte van dergelijke maatregel.

Naert en Baert maken echter wel de bemerking dat het niet aan de overheid is om de boetes te bepalen. De wetgeving heeft de Raad voor Mededinging immers een ruime discretionaire bevoegdheid gegeven om de boetes te bepalen. Ironisch genoeg zijn het vooral de getuigen die geassocieerd zijn met de Raad zelf die uitgesproken positief waren ten opzichte van deze maatregel. Zij vermoedden niet alleen een positief effect naar de schaduwwerking van de wetgeving, maar

ook op procedureel vlak zien zij een meerwaarde in een leidraad rond minimumboetes.

Als wij terugkijken naar onze eigen onderzoeken, zijn we in 3.4.2.4 tot de vaststelling gekomen dat de kosten van een veroordeling relatief moeilijk ingeschat kunnen worden. Deze vormen echter wel een belangrijke beslissingsvariabele voor de potentiële overtreder. Vanuit een puur economisch standpunt is dus elke verhoging van de minimaal verwachte kosten van een overtreding te beschouwen als een verbetering van de schaduwwerking. De opmerkingen die tegen deze maatregel zijn gemaakt, zouden overigens geminimaliseerd kunnen worden op voorwaarde dat er rekening gehouden wordt met de omvang van de betrokken markten, door bijvoorbeeld met een vast percentage op de omzet te werken, én dat er eerst een grondige studie komt van de concrete kosten van een karteldossier bij de Belgische Mededingingsautoriteit.

Baten – Pro-argumenten	Kosten – Contra-argumenten
Verhoging van de schaduwwerking van de WBEM	Concept van een minimumboete conflicteert met het concept van de bevoegdheid gegeven aan Raad voor Mededinging om de boetes te betalen
Minimale dekking van de onderzoekskosten gemaakt tijdens het onderzoek.	
Richtlijn bij bepaling van boetes	

Hoewel we deze optie niet kunnen weigerverwerpen gebaseerd op de informatie verkregen tijdens dit onderzoek, kunnen we ook geen overtuigende argumenten aanreiken om deze door te voeren. Bijgevolg zullen we deze wel **meenemen naar de eindevaluatie** van mogelijke opties. Afhankelijk van het verwachte effect van de andere opties zullen we dan de keuze maken of wij deze al dan niet meenemen in onze finale aanbeveling.

3.8.2 Aanpassing van de omvang van de boetes

Een aanpassing van de omvang van de boetes is een logische alternatieve optie die voorkomt uit de analyse van de overtredingsvergelijking (punt 3.4.2). Een toename van de potentiële kost zal de schaduwwerking van de wetgeving alleen ten goede komen.

Op Sakkers na hebben alle bevoorrechte getuigen echter de mening dat de huidige 10% hoog genoeg is. Ysewyn illustreert dit met de uitspraak “*Je kan een veertigtal mensen neerschieten en nog steeds minder afgestraft worden dan voor een mededingingsinbreuk*”. Zij stellen voor dat de boetes al hoog genoeg kunnen zijn om afschrikwekkend te zijn en reiken aan dat het eerder de waargenomen pakkans is waar men aan moet werken.

Baten – Pro-argumenten	Kosten – Contra-argumenten
Verhoging van de schaduwwerking van de WBEM	Er zijn geen garanties dat het effect van de toegenomen boetes proportioneel is met het gunstig effect op de schaduwwerking
	Boetes kunnen tot faillissementen leiden
	Preventiekosten nemen toe

Gezien het feit dat we geen wetenschappelijk basis konden vinden voor de relatie tussen de toename in de boeteomvang en het effect op de schaduwwerking, kunnen wij geen ondersteunde motivatie ten voordele van deze optie voorleggen en kunnen wij deze **niet insluiten in de eindevaluatie**.

3.8.3 Private enforcement

Private enforcement is een concept dat in de Verenigde Staten wordt toegepast en ook in de studie van Deloitte (2007) werd aangehaald als een mogelijkheid om de schaduwwerking van de mededingingswetgeving te optimaliseren. Deloitte (2007) haalt ook aan dat dit als een bijeffect ook de bekendheid van de mededingingsautoriteit ten goede komt. De heer Stulens deelt deze mening en vult aan dat het imago effect voor veel bedrijven ook een belangrijke factor zou zijn.

Dit houdt in dat benadeelde partijen zelf een zaak kunnen indienen wanneer zij van mening zijn dat zij benadeeld zijn geworden door een schending van de mededingingswetgeving. Gheur en Petit (2009) vatten de drie scenario's samen waarin die kunnen voorkomen:

- De private enforcement gebeurt los van de public enforcement.
- De private enforcement begint na een veroordeling door een mededingingsautoriteit
- De private enforcement gebeurt parallel met de public enforcement

Tijdens het veldwerk kwamen alleen maar positieve reacties naar voren bij de bespreking van deze optie op voorwaarde dat deze private enforcement gebeurde als aanvulling op de werking van de mededingingsautoriteit en niet parallel of losstaand hiervan. Dergelijke scenario's openen immers te veel bedreigingen voor het clementiebeleid van de mededingingsautoriteit. Gezien het belang van het clementiebeleid als instrument in de strijd tegen kartels is dit niet aanvaardbaar.

Doch kan men niet ontkennen dat gezien de omvang van de boetes bij private enforcement dit een enorm effect zou hebben op de schaduwwerking van de wetgeving.

Baten - Pro-argumenten	Kosten - Contra-argumenten
Verhoging van de schaduwwerking van de WBEM	Er is nood aan een duidelijke afstemming met public enforcement om conflicten te vermijden
Gunstig effect op de zichtbaarheid en het imago van de mededingingsautoriteit	Boetes kunnen tot faillissementen leiden
	Preventiekosten nemen toe

Gezien de overtuigende positieve argumenten uit de literatuur en het veldonderzoek, kunnen wij niet anders dan **deze optie mee te nemen naar de eindbespreking**. Wij voegen wel de uitdrukkelijke voorwaarde toe dat het hoort te gaan om private enforcement als aanvulling op de werking van de mededingingsautoriteit. Om conflicten met de werking van de mededingingsautoriteit te vermijden zien wij private enforcement alleen als een optie als een gevolg op een veroordeling van de mededingingsautoriteit.

3.8.4 Verplicht toezicht

Deze optie zou inhouden dat er na een veroordeling door de mededingingsautoriteit een verplichte monitoring zou kunnen worden opgelegd. Deze zou dan uitgevoerd worden door de ambtenaren van de Belgische Mededingingsautoriteit en dienen om recidivisten te voorkomen.

Hoewel de meningen over het effect van dergelijke maatregel verdeeld zijn, hebben de bevoorrechte getuigen wel allemaal bedenkingen bij de praktische uitvoering van dergelijk beleid. Niemand van hen ziet in hoe de Algemene Directie Mededinging de nodige mankracht zou kunnen vrijmaken. Daarnaast stelden velen zich spontaan de vraag of dit echt wel de meest rendabele investering van mankracht zou zijn.

Daarom stellen wij een aangepaste versie van deze optie voor. Namelijk dat deze opvolging moet gebeuren door een advocatenbureau op kosten van de veroordeelde onderneming. Het advocatenbureau dient dan op afgesproken momenten de Raad van Mededinging te informeren. Op deze manier verhogen we de potentiële kosten en voegen we een extra incentive toe om recidivisten te ontmoedigen.

Baten – Pro-argumenten	Kosten – Contra-argumenten
Verhoging van de potentiële kosten	Extra belasting voor de Algemene Directie Mededinging.
Bestrijding recidivisten	Twijfels over effectiviteit

Mits deze wijziging beschouwen wij de deze optie als **potentieel interessant** genoeg voor de eindevaluatie.

3.8.5 Vervolging van individuen

Voordat we de individuele opties ten opzichte van individuen gaan bespreken, willen we eerst toelichten dat er momenteel geen vervolging van individuen is in België voor mededingingsinbreuken.

In de bespreking van de theorie hebben wij dan ook nooit rekening gehouden met het persoonlijk gedrag van individuen. Onder de huidige wetgeving hebben zij met uitzondering van sancties opgelegd door hun werkgever immers niets te

vrezen. Wanneer wij echter personen gaan vervolgen, zullen individuele werknemers vermoedelijk ook meer weigerachtig staan tegenover een actieve deelname aan kartels. Mits het uitwerken van een clementiebeleid voor individuele personen binnen een degelijk wettelijk kader, kan dit een zeer nuttig instrument zijn in de strijd tegen kartelvorming. Het aantal spelers in het “prisoners dilemma” neemt nu immers enorm toe en dit heeft een nefaste impact op de stabiliteit van het de onderlinge relaties binnen een kartel. Zoals eerder aangehaald is het verkrijgen van een stabiele marktomgeving juist een van de voornaamste drijfveren bij de vorming van een kartel.

De respons op het concept van natuurlijke personen vervolgen tijdens het veldwerk was uitgesproken positief. Dit positieve onthaal werd echter steeds gevolgd door een aantal bezorgdheden naargelang de exacte aard van de vervolging, zoals zal blijken bij de bespreking van de specifieke opties.

3.8.5.1 Strafrechtelijke vervolging

Zowel de studie van Deloitte (2007) als het jaarverslag 2009 van de Belgische Mededingingsautoriteit vermelden deze optie. Deloitte vermeldt het zuiver als een van de opties tijdens hun onderzoek aangereikt werden wanneer men vroeg naar methodes om het schaduweffect van de wetgeving te verbeteren. Steenbergen (2009) vermeldt het in het jaarverslag als toelicht op de vraag van de Minister van Economie naar de mogelijkheden van strafsancities als onderdeel van het mededingingsbeleid. Voor de strafrechtelijke vervolging van individuen oordeelde de Algemene Directie Mededinging dat dit wel degelijk interessante opties opende op voorwaarde dat de gekozen formule het clementiebeleid op geen enkele wijze beschadigt en het geen effect heeft op de duur van de administratieve procedure tegen de onderneming zelf.

In zijn interview verwijst Steenbergen naar studies die aantonen dat bedrijven in volgorde strafsancities, beroepsverbod en imagooverlies het ergst vonden. Van alle strafrechtelijke strafsancities dragen gevangenisstraffen zijn voorkeur. Hij heeft echter zijn bedenkingen bij de mogelijkheid om deze in te voeren zonder dat dit het huidige beleid in gedrang zou brengen. Vele van de bevoorrechte getuigen delen deze mening. Ysewyn haalt aan dat de noodzakelijke bewijslast

voor strafrechtelijke sancties gevoelig hoger ligt dan die voor mededingingsinbreuken. Voor deze laatste is het voldoende als men een geground vermoeden van inbreuk kan aantonen, voor een strafsanctie zal die veel hoger liggen.

Er is ook een duidelijke verdeeldheid onder de bevoorrechte getuigen over de ethische aspecten van strafrechtelijke sancties bij dit soort inbreuken. Baert stelt zich hardop de vraag waarom men voor andere vormen van witteboordcriminaliteit wel naar de gevangenis kan gestuurd worden, terwijl dit niet zou kunnen voor mededingingsinbreuken. Stulens argumenteert dan weer dat er genoeg andere opties mogelijk zijn voordat men overgaat tot het invoeren van strafrechtelijke sancties.

Als we terugkijken op onze studie van de literatuur met betrekking tot de overtredingsvergelijking en het “prisoners dilemma” komen we tot de conclusie dat dit op individueel vlak de situatie enorm verandert. Vroeger waren de potentiële kosten bij een overtreding alleen de interne sancties van de werkgever. Deze optie zou daar een mogelijk verblijf in een gevangenis aan toevoegen. Het lijkt ons redelijk aan te nemen dat dit in de regel gevoelig zal doorwegen bij het besluitvormingsproces. Door het toevoegen van een clementiebeleid op individueel niveau verhoogt dit ook de mogelijk pakkans. Een individu zal mogelijk sneller willen beschermen tegen strafrechtelijke vervolging dan dat een bedrijf zich wil indekken tegen administratieve vervolging.

Baten - Pro-argumenten	Kosten - Contra-argumenten
Toename schaduwwerking	Mogelijk effect op clementiebeleid
Verhoging pakkans (mits aangepast clementie beleid)	Mogelijk effect op duur procedures
	Zware bewijslast

Ondanks het duidelijk positieve effect op de schaduwwerking en de mogelijke verhoging van de pakkans delen wij de vrees van de heer Steenbergen dat het vrijwel onmogelijk zal zijn een correct wettelijk kader hierrond te creëren binnen een redelijk tijds kader. Daarnaast heeft de heer Stulens ook een terecht argument dat er minder drastische opties zijn om te overwegen voor men

strafrechtelijke strafsancities gaat invoeren. Daarom **verwerpen** wij dan ook deze optie.

3.8.5.2 Administratieve boetes

Zowel de literatuur als de waardering van de bevoorrechte getuigen wijst erop dat dit een effectieve maatregel zou zijn. De argumentatie is gelijkaardig aan die met het vorige punt: een toename in de potentiële kosten van een overtreding en het verminderen van de stabiliteit van de kartels door het vervolgen van individuen.

Het terugkerende argument is echter ook hier weer dat men moet opletten voor het effect op de clementieregeling. Een ander tegenargument wordt door Steenbergen zowel tijdens zijn interview als tijdens het Lunchforum van de Algemene Directie Mededinging in juni 2010 aangereikt. We citeren uit *“Aanpassingen van de WBEM - de discussienota voor stakeholdersoverleg”*:

“Er wordt aangenomen dat deze boetes meestal direct of indirect door de onderneming worden betaald. Het kan niet de bedoeling zijn om de boete voor de ondernemingen op deze manier indirect te verhogen. Een administratieve boete is bovendien fiscaal aftrekbaar. Een persoonlijke veroordeling daarentegen, ook tot een niet zo erg afschrikwekkende boete, heeft wel een negatief effect op het curriculum van de betrokkenen en kan zo wel afschrikkend werken.”

Uit ons veldonderzoek komen echter statements naar voren die enigszins tegen het eerste gedeelte van deze redenering ingaan. Ysewyn haalt duidelijk aan dat lang niet alle raden van bestuur op de hoogte zijn van deze inbreuken. Hij omschrijft de reactie van de hoogste kaderniveaus van bedrijven als een *“what the hell”* gevoel wanneer zij tot de vaststellingen komen dat de lagere niveau's deelnemen aan dergelijke inbreuken. Van Cayseele wijst ook op het concept van corporate governance in dergelijke gevallen. De bedrijfscultuur is een belangrijke factor volgens hem. Wanneer een bedrijfscultuur duidelijke statements maakt dat het pro of contra een mededingingscultuur is, zal dit een direct effect hebben op de houding van de personeelsleden ten opzichte van kartelvorming.

Wij delen de mening van de heer Steenbergen over het doorrekenen van de boetes niet volledig. Als de onderneming er inderdaad voor kiest om direct of indirect de boete van een werknemer te dragen dan is dat de zaak van die onderneming. In een ideale situatie zou een onderneming de werknemer niet ondersteunen of zelfs ontslaan.

Baten – Pro-argumenten	Kosten – Contra-argumenten
Toename schaduwwerking:	Boete kan indirect worden doorerekend aan het bedrijf
Verhoging pakkans (mits aangepast clementiebeleid)	

Steenbergen haalt echter wel een terecht punt aan met betrekking tot de impact van een veroordeling. Of de boete nu direct of indirect wordt doorerekend aan het bedrijf of niet, de potentiële dreiging van de boete en het stigma dat rond een veroordeling hangt heeft een significant effect op de schaduwwerking van de wetgeving en het clementiebeleid. Bijgevolg kunnen we moeilijk anders dan **deze optie positief te beoordelen** en mee te nemen naar onze eindevaluatie .

3.8.5.3 Alternatieve strafvormen

Als alternatieven op gevangenisstraffen bespraken wij onder meer een enkelband en alternatieve straffen in de vorm van een werkstraf. Deze optie werd tijdens het veldonderzoek gemengd onthaald. Gezien geen van de getuigen een criminologisch of psychologisch onderzoeksachtergrond heeft is hun waardering van deze optie eerder gebaseerd op hun persoonlijke mening en niet op hun opleiding en ervaring zoals voor de andere vragen. Sommige getuigen zien veel potentieel in dit aspect, terwijl andere het weglachen. Daarnaast stelt ook hier het probleem met de bewijslast.

Baten – Pro-argumenten	Kosten – Contra-argumenten
Toename schaduwwerking	Mogelijk effect op clementiebeleid
	Mogelijk effect op duur procedures
Verhoging pakkans (mits aangepast clementie beleid)	Onduidelijkheid over doeltreffendheid
	Zware bewijslast

Gezien het gebrek aan inzicht in hoe dergelijke sancties ervaren zouden worden kunnen wij dan ook geen gefundeerde evaluatie geven. Bijgevolg zullen wij **deze**

optie ook **niet verder behandelen**. We nemen echter wel een interessant voorstel van de heer Van Cayseele mee, die stelde voor om als vorm van alternatieve straf te werken met donatie aan een goed doel. Als wij dit terugkoppelen aan de bedenkingen van Steenbergen dat individueel administratieve boetes indirecte boeteverhogingen voor bedrijven zouden kunnen zijn, is dit een mogelijk alternatief. De fiscale voordelen van een donatie ter bedrage van een mededingingsboete zijn in de regel ook kleiner dan de fiscale voordelen van een administratieve boete ter waarde van dat bedrag.

3.8.5.4 Beroeps- en mandaatverbod

Een beroeps- of mandaatverbod is een van de suggesties die vrijwel elke bevoorrechte getuige spontaan voorstelde. Zowel naar hun persoonlijke houding als naar de verwachte effectiviteit geven zij de optie een hoge waardering. Zij gaan er van uit dat men met dergelijke beleid een significant afschrikkeffect zou creëren. Vanaf een bepaald niveau in het bedrijfsleven kan een verbod op een mandaat in een raad van bestuur immers een doodsteek zijn voor iemand zijn carrière. Sakkers haalt ook aan dat dit een zeer kost-efficiënte methode is.

Baten – Pro-argumenten	Kosten – Contra-argumenten
Toename schaduwwerking	Effecten op de individuele carrière kunnen desastreus zijn
Verhoging pakkans (mits aangepast clementie beleid)	

Gezien de uitgesproken positieve houding van de bevoorrechte getuigen en het gebrek aan significante tegenargumenten kunnen wij niet anders dan deze optie te beoordelen als **bijzonder interessant**.

3.8.5.5 Name and shame

Een “Name and shame” beleid is gelijkaardig aan de voorgaande optie. Het komt er op neer dat men een publieke lijst bij zou houden van iedereen die tot een bepaalde periode in het verleden (bv. 2 of 5 jaar) actief bijgedragen heeft aan een kartel. Bedrijven zouden deze lijst dan kunnen raadplegen wanneer zij voor bepaalde topprofielen rekruteren.

Het verwachte effect hiervan ligt volgens ons veldonderzoek lager dan bij de overige optie. Sommige getuigen suggereren zelfs dat afhankelijk van de

bedrijfscultuur en de jobinhoud een aanwezigheid op deze lijst ook in iemand zijn voordeel kan werken. Vrijwel elke getuige heeft ook problemen met de morele kwesties op vlak van privacy bij deze optie. Een frequente terug komende vergelijking voor deze optie is die met een “publieke schandpaal”.

Baten – Pro-argumenten	Kosten – Contra-argumenten
Toename schaduwwerking	Effecten op de individuele carrière kunnen desastreus zijn
Verhoging pakkans (mits aangepast clementie beleid)	Morele vragen rond privacykwesties
	Bedrijven die zoeken naar “specifieke” profiel werknemer

Deze optie lijkt echter enorm sterk op de vorige alleen biedt zij mindere voordelen en meer potentiële nadelen. Bijgevolg kiezen we er dan ook voor deze **optie niet mee te nemen.**

3.8.6 Clementiebeleid

Ook hier zijn de literatuur en de bevoorrechte getuigen het eens, het clementiebeleid is veruit het belangrijkste wapen in het arsenaal van een mededingingsautoriteit in de strijd tegen kartels. Zowel ons veldonderzoek als de studie van Deloitte (2007) wijzen op de link tussen de effectiviteit van het clementiebeleid, het algemene imago van de mededingingsautoriteit en de waargenomen pakkans.

Zoals reeds eerder aangehaald tijdens de vorige opties zou er specifiek rekening gehouden moeten worden met het aspect van clementie bij de uitwerking van deze opties. In dit gedeelte bespreken wij echter een concreet voorstel voor de optimalisatie van het huidige beleid.

Het huidige beleid bevoordeelt in de regel alleen de eerste clementieverzoeker. Het is dus mogelijk dat een grote speler het kartel organiseert, de kleinere spelers aanzet tot deelname, jarenlang de grootste winsten opstrijkt en dan door als eerste clementie aan te vragen het minste of zelfs geen boete betaalt.

Daarom wordt voorgesteld om een uitgeschreven richtlijn uit te werken die het ook mogelijk maakt voor een tweede of derde clementieverzoeker een garantie te geven op een gedeeltelijke vrijstelling van boete als zij voldoende relevante informatie aanleveren.

Tot slot wijst de heer Ysewyn er nog op dat er een significant verschil is tussen het Belgische clementiebeleid en het Europese. Naar zijn aanvoelen is België in verhouding laagdrempelig voor een clementieaanvraag. Dit leidt ertoe dat sommige Belgische bedrijven misschien iets te snel een clementieaanvraag indienen gewoon om zichzelf in te dekken. Dit vertraagt natuurlijk wel de behandeling van de ernstigere clementieaanvragen en de werking van de mededingingsautoriteit in het algemeen. De meest krachtdadige manier om zijn standpunt samen te vatten is volgend citaat uit zijn interview: *“Bij de Europese Commissie moet je bijna de punten van bezwaar schrijven... Clementie is een prijs en als je een prijs krijgt moet je er wel iets voor doen.”*

Samenvattend halen wij uit onze veldwerk twee suggesties die zonder directe nadelen de effectiviteit van het clementiebeleid kunnen verbeteren:

- Het mogelijk maken om ook tweede en een derde clementieaanvrager te hebben.
- Het verstrengen van de inbreng die vereist is om in aanmerking te komen voor een clementieaanvraag.

3.9 Conclusie RIA

Onderstaande tabel bevat een overzicht van onze finale conclusie per optie. We gebruiken drie verschillende waarderingen:

- Verworpen: deze optie zal niet verder behandeld worden.
- Potentieel interessant: deze optie toont potentieel maar er zijn een aantal randvoorwaarden waar zeker voldaan aan moet worden.
- Interessant: deze optie resulteert in een significante verbetering van het beleid, mogelijk gekoppeld aan randvoorwaarden.

Optie	Oordeel
Nuloptie	Verworpen
“As is” optie	Verworpen
Opleggen van een minimumboete	Potentieel interessant
Aanpassen van de omvang van de boetes	Verworpen
Private enforcement	Potentieel interessant
Verplicht toezicht	Potentieel interessant
Strafrechtelijke vervolging van natuurlijke personen	Verworpen
Administratieve boetes voor natuurlijke personen	Interessant
Alternatieve strafvormen voor natuurlijke personen	Verworpen
Beroeps- en mandaatverbod	Potentieel interessant
Name and shame	Verworpen
Clementiebeleid	Interessant

Wij motiveren de keuze van de meegenomen opties nog kort in volgorde van wenselijkheid. Voor de bepaling van deze volgorde kijken we in de eerste plaats naar de het toegekende oordeel (interessant voor potentieel interessant). Vervolgens houden we rekening wenselijkheid en haalbaarheid zoals we die konden afleiden uit het veldonderzoek.

Naar het **clementiebeleid** toe adviseren we een **verstrenging van de voorwaarden** om aan in aanmerking te komen voor clementie. Dit om de werklast van de Algemene Directie Mededinging te verminderen, het aantal “preventieve” clementieaanvragen terug te dwingen en het onderscheid tussen het Belgische en Europese clementiebeleid te verminderen. Daarnaast adviseren wij ook het invoeren van **een tweede en derde marker** voor het aanvragen van clementie.

Het **invoeren van administratieve boetes voor individuele personen** zal, mits een correcte afstemming met het clementiebeleid, ongetwijfeld zowel voor de schaduwwerking van de WBEM als voor clementiebeleid een significante meerwaarde betekenen. Wij geven nogmaals de suggestie van Van Cayseele mee dat het mogelijk interessant zou zijn om de boetes te vervangen door een verplichte donatie aan een goed doel. Dit vermindert het fiscale voordeel van de sanctie en is ook een sociaal statement. Zoals eerder aangetoond heeft gebrekkige mededinging immers een sociaaleconomische cascade effect.

Dezelfde argumentatie kan aangehaald worden voor **het invoeren van een beroeps- of mandaatverbod**. Zoals Sackers terecht aanhaalt is dit een eenvoudige en kostefficiënte sanctie. Wij maken wel de opmerkingen dat dit een zeer ernstige strafmaat is en dat deze dus met **de nodige voorzorg** toegekend moet worden. Zowel op vlak van het al dan niet uitspreken, als naar de duur van het verbod toe.

Ook het invoeren van **private enforcement** zou een zeer nuttige aanvulling zijn voor de schaduwwerking van de WBEM. Naast de significante toename in potentiële kosten door boetes is er ook een aanzienlijk dreiging vanuit PR-standpunt. Zoals Ysewyn aanhaalt zijn er immers maar weinig bedrijven die graag door hun eigen klanten voor de rechter gedaagd worden. Bij deze optie benadrukken wij echter ten zeerste **het belang van een goede afstemming met het clementiebeleid**. Om het clementiebeleid niet in gedrang te brengen stellen wij voor dat private enforcement alleen zou kunnen plaatsvinden nadat de mededingingsautoriteit haar onderzoek heeft afgerond en dat de verkregen clementierechten tijdens dit onderzoek op een of andere manier overgedragen kunnen worden, zij het in beperktere mate, naar rechtszaken in het kader van private enforcement.

Het **verplicht toezicht**, uitgevoerd door een advocatenbureau en op kosten van de veroordeelde onderneming, lijkt ons een interessante methode om de schaduwwerking van de wetgeving te verhogen door de potentiële kosten te verhogen. Voor de ondernemingen die veroordeeld zijn, kan dit gezien worden

als een helpende hand bij het ontwikkelen van een bedrijfscultuur die meer mededinginglievend is

Met betrekking tot het **opleggen van een minimumboete** stellen wij **verder onderzoek** voor. Er dient eerst na gegaan te worden wat de gemiddelde kosten van een karteldossier zijn voor de mededingingsautoriteit en hoe deze kostenpost zich verhoudt binnen de kostenstructuur van de autoriteit. Afhankelijk van deze analyse kan geoordeeld worden of een minimumboete al dan niet verantwoord is en hoe deze eventueel berekend kan worden.

4 Conclusies

4.1 Eerste deelvraag

Onze eerste deelvraag luidde als volgt: *“Wat houdt de Wet tot Bescherming van de Economische Mededinging concreet in en wat is de achterliggende motivatie van de wetgever?”*

De WBEM behandelt het verbod op restrictieve handelsafspraken, het misbruik van een dominante positie en reguleert het concentratietoezicht in België.

De uitwerking van de WBEM is sterk geïnspireerd door Artikel 101 en 102 van het VWEU. Het doel van deze artikelen is het **vrijwaren van de mededinging** binnen de Europese eenheidsmarkt. Dit om de innovatie en groei van de markt in het geheel te bevorderen. Er zijn dan ook concrete uitzonderingen voorzien voor de gevallen waar het overtreden van deze artikelen juist ten gunste van de consument zou zijn.

We kunnen dus stellen dat door middel van de WBEM de wetgever de vrije marktwerking ten voordele van de finale consument wenst te stimuleren met een minimum aan regulering.

4.2 Tweede deelvraag

In de tweede deelvraag stelde wij ons de vraag wat nu precies de economische impact van een kartel was. Na de verwerking van de literatuur bleek dat dit verder ging dan het verlies van consumentensurplus ten gevolge van het kartel.

We stelden ook vast dat kartels een **negatief effect** hebben op onder meer **innovatie** en **ontwikkeling**. Ook tewerkstelling op en de **algemene productiviteit** van de markt dalen wanneer de mededinging faalt binnen de markt.

Tot slot kwamen we tot de vaststelling dat de negatieve effecten van een kartel **doorgegeven worden doorheen de productcyclus** zelf. In het beste geval wordt er een constante schade doorgegeven, maar in de regel kan men aannemen dat er een multiplicatoreffect is bij elke schakel binnen de productcyclus vanaf waar het kartel begint tot aan de finale eindgebruiker.

4.3 Derde deelvraag

Vervolgens zochten we naar de risico's, kosten en baten van kartelvorming voor potentiële deelnemers.

Voor de **risico's** vonden we relatief weinig terug dat ons een concreet beeld gaf van de reële pakkans. Dit was echter omdat we bewust stelden dat voor deze eindverhandeling econometrisch onderzoek buiten scope was. We kwamen overigens al relatief snel tot de conclusie dat **de waargenomen pakkans** gevoelig belangrijker was dan de feitelijke. Deze waargenomen pakkans staat sterk in relatie met de omvang van de uitgesproken boetes vanwege de mededingingsautoriteiten en de hieraan gekoppelde media-aandacht. Dit effect overschrijdt trouwens de landsgrenzen: uitspraken van de Europese mededingingsautoriteit en die van de buurlanden hebben eveneens hun effect op de waargenomen pakkans binnen België.

De **kosten** van een veroordeling bedragen **maximaal 10% van de omzet** op de relevante markt voor de inbreuk. Hierbij moet men echter ook wel een zekere **PR-schade** toevoegen. Een belangrijke opmerking hier is dat er alleen potentiële kosten voor rechtspersonen zijn, de betrokken individuen die het kartel feitelijk opgezet en onderhouden hebben kunnen **niet persoonlijk vervolgd** worden.

Voor de **baten** bleek tot onze verrassing niet zozeer winstmaximalisatie naar voren te komen als de voornaamste drijfveer. Uit ons veldonderzoek bleek duidelijk dat vooral het verlangen naar het **wegnemen van de onzekerheid** ten gevolge van de concurrentiestrijd de voornaamste motivator was.

4.4 Vierde deelvraag

In onze laatste deelvraag gingen wij op zoek naar nieuwe manieren om kartels verder of meer efficiënt te ontmoedigen. Hiervoor bespraken wij in het kader van een Regulatory Impact Assessment twaalf verschillende opties, waarvan er tien aanvullingen waren op de huidige wetgeving. Van deze tien mogelijke aanvullingen werden er zes meegenomen als potentiële verbeteringen

De eerste optie zijn volgende aanpassingen om het **clementiebeleid** te optimaliseren:

1. **Verstrengen** van de voorwaarden om in aanmerking te komen voor vrijstelling van boete.
2. Toevoegen van een **tweede en derde marker** voor clementie

De volgende twee opties introduceren de **vervolgving van natuurlijk personen** door middel van:

1. **Administratieve boetes voor natuurlijke personen**, op voorwaarde dat dit gekoppeld is aan een bijsturing van het clementiebeleid om conflicten te vermijden.
2. Het invoeren van een **beroeps- en mandaatverbod**.

Verder zien wij ook nog een meerwaarde in het toevoegen van **private enforcement** op voorwaarde dat dit enkel kan gebeuren als een toevoeging op public enforcement en binnen een structuur dat het clementiebeleid niet schaadt.

Zowel preventief als gedragscorrigerend zien wij een mogelijk voordeel in een vorm van **verplicht toezicht** na een veroordeling. Om de mededingingsautoriteit niet te zeer te belasten maken wij de nuancering dat deze controle uitgevoerd moet worden door advocatenbureaus op kosten van de onderneming zelf. Hierbij zien wij de verhoging van de potentiële kosten als een preventieve maatregel terwijl het effectief toezicht als gedragscorrigerend gezien wordt.

Tot slot vinden wij de optie van **een minimumboete** een interessante route, zowel om de gedane onderzoekskosten gedeeltelijk te recupereren als een signaalfunctie naar de markt. hiervoor zou echter verder onderzoek naar de gemiddelde dossierkost van een kartelonderzoek nodig zijn.

4.5 Centrale onderzoeksvraag

Onze centrale onderzoeksvraag luidde: *Waarom blijven bedrijven kartels aangaan onder de huidige mededingingswetgeving en hoe kunnen we dit verder ontmoedigen?*.

Het eerste gedeelte van deze vraag werd grotendeels reeds beantwoord. Bedrijven gaan kartels aan om controle te verkrijgen over op marktomgeving. Het wegnemen van deze onzekerheid blijkt de voornaamste drijfveer te zijn. Dit **verlangen om de onzekerheid te minimaliseren weegt niet op tegen de waargenomen mogelijke kosten.**

Het tweede gedeelte van onze deelvraag hebben we grotendeels reeds beantwoord bij onze vierde deelvraag. De vijf opties die onze RIA overleefd hebben zijn allemaal gericht op **een toename van de potentiële kosten bij een inbreuk en/of in het gedrang brengen van de stabiliteit van een kartel.** Het wegnemen van deze stabiliteit komt immers neer op het wegnemen van het nut van een kartel, men zou de ene onzekerheid gewoon inruilen voor de andere. Een belangrijke factor hierbij lijkt ons de invoering van sancties ten opzichte van natuurlijke personen. Het aspect van persoonlijke potentiële kosten zou een gevoelige bijdrage leveren aan de schaduwwerking van de wetgeving.

Tot slot willen we nog een factor benadrukken die minder tot uiting kwam tijdens de RIA. De Belgische Mededingingsautoriteit is een jong orgaan dat zich nog volop aan het ontwikkelen is. Alle getuigen delen de mening dat de combinatie van de kwantiteit en kwaliteit van uitspraken, bij voorkeur met significante boetes of rechtsgevolgen, een sleutelfactor voor het succes van de WBEM zal zijn. Nu de Belgische Mededingingsautoriteit zijn kinderschoentjes toch wel begint te ontgroeien zitten alle actoren te wachten op deze instantie om een trackrecord te beginnen opbouwen.

Dit trackrecord zal een van de voornaamste factoren zijn bij de bepaling van de waargenomen pakkans en potentiële kosten door de bedrijfswereld. De procedurele belemmeringen bij het opbouwen van dit track record zouden dan ook geminimaliseerd moeten worden. Ook zouden deze veroordelingen door de Belgische Mededingingsautoriteit met een agressief communicatiebeleid naar

buiten gebracht moeten worden. **De perceptie van een agressieve mededingingsautoriteit** op zich zou al een grote stap voorwaarts zijn naar de schaduwwerking van de wetgeving.

4.6 Vragen voor verder onderzoek

Bij de bespreking van de sancties ten opzichte van natuurlijke personen vonden wij relatief weinig informatie terug over besluitvormingsproces van mededingingsinbreuken. Het zou dan ook gewenst zijn dat er onderzoek vanuit een criminologische of psychologische aard hiernaar gevoerd wordt om zeker te zijn dat men de optimale sancties in voert.

Verder hebben we ook reeds aangehaald dat voor onze laatste meegenomen optie een studie van de gemiddelde kosten van een karteldossier een essentiële voorwaarde zou zijn.

In laatste instantie verwijzen we nog naar de stelling dat de perceptie van een agressieve mededingingsautoriteit al een meerwaarde kon zijn. Daarom stellen wij ook voor dat er een marketing- of communicatiegeoriënteerde studie van de perceptie van de Belgische mededingingsautoriteit in verhouding met zijn tegenhangers in andere lidstaten van de Europese Unie en met de Europese Mededingingsautoriteit zelf wordt uitgevoerd.

Bibliografie

- Bishop, S. & Walker, M. (1999). *The economics of EC competition law. Concepts, application and measurement*. London: Sweet & Maxwell Limited
- Bishop, S. & Walker, M. (2010). *The economics of EC competition law. Concepts, application and measurement*. London: Thomson Reuters Legal Limited
- Deloitte, (2007). *The deterrent effect of competition enforcement by the OFT. A report prepared for the OFT by Deloitte*. London: Crown.
- Dickson, P.R., (2007). Evolutionary theories of competition and aftermarket antitrust law, *The antitrust Bulletin*, volume 52 nr 1/spring.
- European Commission, (2010). DC Competition Annual Management Plan 2010. Geraadpleegd op 19 juli 2010 via http://ec.europa.eu/competition/publications/annual_management_plan/amp_2010_en.pdf
- Gehring, M.W., (2006). *Competition for Sustainability: Sustainable development concerns in National and EC Competition law*. Blackwell Publishing Limited.
- Gheur, C. & Petit, N. (2009). *Alternative enforcement techniques in EC competition law*. Brussel: Etablissements Emile Bruylant S.A.
- Grandall, R.W. & Winston C. (2003). *Does Antitrust Policy improve consumer Welfare? Assising the evidence*. Geraadpleegd op 3 juli 2011 via www.jstor.org/stable/3216929
- Komninos, A. (2009). *Quantifying antitrust damages. Towards non-binding guidance for courts. Study prepared for the European commission*. Geraadpleegd op 1 juli 2011 via http://ec.europa.eu/competition/antitrust/actionsdamages/quantification_study.pdf Luxemburg: Publication Office of the European Union.
- Lipsey, R. & Courant, P. (1996). *Economics. Eleventh Edition*. Verenigd Koninkrijk: HarperCollings Publishers Inc.

-
- Naert, F. (2006). *Competition authorities and regulators: the birth of a Belgian model*. Geraadpleegd op 1 juli 2011 via <http://webs.hogent.be/~fn246/Athenepaper.pdf>
- Naert, F. Defloor, B. (2006). *Credebility and independence in Belgian competition and regulatory policies*. Geraadpleegd op 1 juli 2011 via <http://webs.hogent.be/~fn246/CCIERpaperquatuor.pdf>
- Nordic Competition Authorities. (2010). *Competition Policy and Green Growth: interactions and challenges*. No. 1/2010.
- Oxera; (2004). Cost and Benefits of market regulators. Geraadpleegd op 3 juli 2010 via http://www.opta.nl/download/p352_studie_oxera_deel_1.pdf
- Sage, W.M., Hyman, D.A. & Greenberg, W. (2003). Why competition law matters to healthcare quality. *Health affairs, volume 22 nr 2, 31-43*.
- Scherer, & Ross, (1990). *Industrial market structure and economic performance*. Boston: Houghton Mifflin Comany.
- Schroyen, D (2010). *De iPhone, bekeken vanuit het standpunt van de Wet tot Bescherming van de Economische Mededinging*. Brussel: FOD Economie, K.MO., Middenstand en Energie.
- Schroyen, D. (2007). *De behoeftes van 50-plussers ten opzichte van GSM-toestellen*. Diepenbeek: Universiteit Hasselt.
- Stallibrass, D. (2005). *Positive impact: an initial evaluation of the effect of the competition enforcement work conducted by the OFT*. Londen: Office of Fair Trade
- Steenbergen, J. (2007). *Activiteitenverslag 2007 van de Algemene directie Mededinging*. Geraadpleegd op 19 september 2010 via http://economie.fgov.be/nl/binaries/annual_report_2007_nl_tcm325-28322.pdf
- Steenbergen, J. (2008). *Activiteitenverslag 2008 van de Algemene directie Mededinging*. Geraadpleegd op 19 september 2010 via

http://economie.fgov.be/nl/binaries/annual_report_2008_nl_tcm325-68211.pdf

Steenbergen, J. (2009). *Activiteitenverslag 2009 van de Algemene directie Mededinging*. Geraadpleegd op 19 september 2010 via http://economie.fgov.be/nl/binaries/jaarverslag_E1_2009_NL_tcm325-100091.pdf

Steenbergen, J. (2009). *Activiteitenverslag 2009 van de Algemene directie Mededinging*. Geraadpleegd op 19 september 2010 via http://economie.fgov.be/nl/binaries/jaarverslag_2010_E1_tcm325-131959.pdf

Van Velthoven, B.C.J, & van Wijck, P.W. (2007). *Recht en efficiëntie: een inleiding in de economische analyse van het recht*. Deventer: Kluwer.

Vandermeersch, D. (2007). *De Mededingingswet*. Mechelen: Wolters Kluwer Belgium NV.

Verdrag van de Werking van de Europese Unie, *Geraadpleegd op 1 juli 2011 via* <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:115:0047:0199:nl:PDF>

Wet tot Bescherming van de Economische Mededinging, gecoördineerd op 15 september 2006. Geraadpleegd op 1 juli 2011 via http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/loi_a.pl?language=nl&caller=list&n=2006091567&la=n&fromtab=wet&sql=dt='wet'&tri=dd+as+rank&rech=1&numero=1

Bijlagen

BIJLAGE 1: LEIDRAAD INTERVIEWS

BIJLAGE 2: DATA INTERVIEWS

BIJLAGE 3: WAARDERING OPTIES

Bijlage 1: Leidraad interviews

Introductie

- Vragen akkoord voor opname – vermelding dat bij letterlijke citaten de uitdrukkelijke toestemming gevraagd zal worden
- Voorstelling van de interviewer en het onderzoek
- Vraag om zichzelf voor te stellen en de ervaring met mededinging beknopt toe te lichten

Vragen

- 1) Wat zijn volgens uw ervaringen de voornaamste drijfveren voor de opstart van een kartel?
 - a) Winstmaximalisatie
 - b) Marktaandeel verzekeren
 - c) Overlevingsstrategie
 - d) Persoonlijke voordelen/ambities
 - e)
- 2) Wat zijn volgens u de meest opvallende uitspraken op mededingingsvlak met betrekking tot boetes en clementie? Hiermee bedoelen wij uitspraken of voorvallen die een duidelijk signaal, positief of negatief, gestuurd hebben naar de betrokken partijen. U dient zich niet te beperken in aantal.

Aanvullend (indien niet zelf vermeld)

- a) Proximus/Belgacom kreeg in de zomer van 2009 een “monsterboete”, welke reactie hebt u hierop gemerkt vanuit de markt vanuit uw positie?
 - b) Proximus was echter maar veroordeeld voor één van vijf mogelijke inbreuken. Welk effect denkt u dat het gehad zou hebben moest er voor alle vijf de inbreuken een boete uitgevaardigd zijn.
 - c) De orde van Architecten kreeg als sanctie voor een mededingingsinbreuk de regeling dat zij hun fout openlijk moesten toegeven op hun website zonder dat er enige financiële gevolgen aan vasthingen. Hoe worden dergelijke signalen volgens u door andere spelers onthaald? Wat is uw persoonlijke mening hierover?
- 3) Zou u het huidige beleid als voldoende afschrikwekkend beschouwen en zijn de toegekende straffen aangepast aan de situatie? Op welke wijze zou het huidige beleid aangepast kunnen worden om efficiënter afschrikkend te kunnen werken en/of juist te straffen naar uw mening/ervaring?

Indien niet vermeld wat is uw visie over volgende mogelijkheden:

a) Minimumboetes

Geen effect	Verwacht effect			Zeer effectief
1	2	3	4	5

Zeer negatief	Persoonlijke houding			Zeer positief
1	2	3	4	5

b) Aanpassen van de omvang van de boetes

Geen effect	Verwacht effect			Zeer effectief
1	2	3	4	5

Zeer negatief	Persoonlijke houding			Zeer positief
1	2	3	4	5

c) Private enforcement

Geen effect	Verwacht effect			Zeer effectief
1	2	3	4	5

Zeer negatief	Persoonlijke houding			Zeer positief
1	2	3	4	5

d) Verplicht toezicht

Geen effect	Verwacht effect			Zeer effectief
1	2	3	4	5

Zeer negatief	Persoonlijke houding			Zeer positief
1	2	3	4	5

- 4) In België worden er nog geen individuen vervolgd voor deelname aan mededingingsinbreuken. Wat is uw mening hierover? Zou dit (on)wenselijk zijn?

Niet gewenst	Verwacht effect			Zeer wenselijk
1	2	3	4	5

Zeer negatief	Persoonlijke houding			Zeer positief
1	2	3	4	5

- 5) Mocht er een wetswijziging komen die het mogelijk maakt personen te vervolgen voor mededingingsinbreuken, welke sancties zouden voor u geschikt zijn? In welke mate verwacht u dat deze effect zouden hebben en waarom?

Indien niet vermeld wat is uw visie over volgende mogelijkheden:

- a) Boetes (administratief of strafrechtelijk)

Geen effect	Verwacht effect			Zeer effectief
1	2	3	4	5

Zeer negatief	Persoonlijke houding			Zeer positief
1	2	3	4	5

- b) Gevangenisstraffen

Geen effect	Verwacht effect			Zeer effectief
1	2	3	4	5

Zeer negatief	Persoonlijke houding			Zeer positief
---------------	-----------------------------	--	--	---------------

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

c) Alternatieve straffen (bv: schoonmaken bermen, dienststijd in sociale instellingen....)

Geen effect	Verwacht effect			Zeer effectief
1	2	3	4	5

Zeer negatief	Persoonlijke houding			Zeer positief
1	2	3	4	5

d) Enkelband

Geen effect	Verwacht effect			Zeer effectief
1	2	3	4	5

Zeer negatief	Persoonlijke houding			Zeer positief
1	2	3	4	5

e) Beroepsverbod

Geen effect	Verwacht effect			Zeer effectief
1	2	3	4	5

Zeer negatief	Persoonlijke houding			Zeer positief
1	2	3	4	5

f) Name and shame

Geen effect	Verwacht effect			Zeer effectief
-------------	------------------------	--	--	----------------

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

Zeer negatief	Persoonlijke houding			Zeer positief
1	2	3	4	5

Zou de genoemde alternatieven kunnen rangschikken naar belang? Beginnende van de belangrijkste?

- 6) Hoe waardeert u het huidige clementiebeleid? Wat zijn in uw mening de sterke en zwakke punten? Welke wijzigingen zouden hier eventueel nog wenselijk zijn volgens u?

- a) Waardering huidige beleid

Zeer negatief	Persoonlijke houding			Zeer positief
1	2	3	4	5

- b) Nood aan bijsturing

Onbestaande	Persoonlijke houding			Zeer nodig
1	2	3	4	5

- 7) In welke mate heeft het Europese niveau en het beleid van de buurlanden invloed op het Belgische? Hoe ervaart u deze invloed? (win-win situatie, storend,...)

Afronding

1. Welke personen zouden volgens u nog relevante bevoorrechte getuigen voor dit onderzoek zijn?
2. Zou u graag een kopie van de afgewerkte eindverhandeling ontvangen? Zo ja, een papieren versie of een digitale?

Bijlage 2: Data interviews

Getuige	Datum	Tijdstip
Jacques Steenbergen	29 maart 2011	14:00 – 15:35
Christian Huveneers	13 mei 2011	14:00 – 15:05
Tillo Baert	29 april 2011	16:00 – 17:15
Bert Stulens	2 mei 2011	10:30 – 11:55
Johan Ysewyn	13 mei 2011	9:00 – 10:05
Stefaan Raes	23 mei 2011	15:00 – 15:45
Ewoud Sakkers	6 juni 2011	10:30 – 11:45
Frank Naert	7 juni 2011	10:00 – 10:40
Patrick Van Cayseele	10 juni 2011	15:00 – 17:00

Bijlage 3: Waardering opties

Minimumboetes			
	Gemiddeld	Maximum	Minimum
Effect	3,1	4	1
Persoonlijke houding	3,1	5	1

Aanpassen van de omvang van de boetes			
	Gemiddeld	Maximum	Minimum
Effect	3,3	5	1
Persoonlijke houding	2,6	5	1

Private enforcement			
	Gemiddeld	Maximum	Minimum
Effect	4,4	5	2
Persoonlijke houding	4,4	5	3

Verplicht toezicht			
	Gemiddeld	Maximum	Minimum
Effect	2,9	5	2
Persoonlijke houding	2,0	3	1

Vervolging natuurlijke personen			
	Gemiddeld	Maximum	Minimum
Effect	4,4	5	4
Persoonlijke houding	3,3	5	2

Administratieve boetes			
	Gemiddeld	Maximum	Minimum
Effect	4,1	5	3
Persoonlijke houding	3,6	5	2

Invoering van strafrechtelijke sancties			
	Gemiddeld	Maximum	Minimum
Effect	3,9	5	2
Persoonlijke houding	2,1	4	1

Gevangenisstraffen			
	Gemiddeld	Maximum	Minimum
Effect	4,8	5	4
Persoonlijke houding	2,1	5	1

Alternatieve straffen			
	Gemiddeld	Maximum	Minimum
Effect	3,3	5	2
Persoonlijke houding	2,4	4	1

Enkelband			
	Gemiddeld	Maximum	Minimum
Effect	2,6	4	1
Persoonlijke houding	1,9	3	1

Beroepsverbod			
	Gemiddeld	Maximum	Minimum
Effect	4,7	5	4
Persoonlijke houding	4,4	5	3

Name and shame			
	Gemiddeld	Maximum	Minimum
Effect	4,0	5	2
Persoonlijke houding	2,8	5	1

Clementiebeleid			
	Gemiddeld	Maximum	Minimum
Effect	4,0	5	3
Persoonlijke houding	3,3	4	2

Auteursrechtelijke overeenkomst

Ik/wij verlenen het wereldwijde auteursrecht voor de ingediende eindverhandeling:

"Belgisch kartelbeleid: een Regulatory Impact Assessment"

Richting: **master in de toegepaste economische wetenschappen-beleidsmanagement**

Jaar: **2011**

in alle mogelijke mediaformaten, - bestaande en in de toekomst te ontwikkelen - , aan de Universiteit Hasselt.

Niet tegenstaand deze toekenning van het auteursrecht aan de Universiteit Hasselt behoud ik als auteur het recht om de eindverhandeling, - in zijn geheel of gedeeltelijk -, vrij te reproduceren, (her)publiceren of distribueren zonder de toelating te moeten verkrijgen van de Universiteit Hasselt.

Ik bevestig dat de eindverhandeling mijn origineel werk is, en dat ik het recht heb om de rechten te verlenen die in deze overeenkomst worden beschreven. Ik verklaar tevens dat de eindverhandeling, naar mijn weten, het auteursrecht van anderen niet overtreedt.

Ik verklaar tevens dat ik voor het materiaal in de eindverhandeling dat beschermd wordt door het auteursrecht, de nodige toelatingen heb verkregen zodat ik deze ook aan de Universiteit Hasselt kan overdragen en dat dit duidelijk in de tekst en inhoud van de eindverhandeling werd genotificeerd.

Universiteit Hasselt zal mij als auteur(s) van de eindverhandeling identificeren en zal geen wijzigingen aanbrengen aan de eindverhandeling, uitgezonderd deze toegelaten door deze overeenkomst.

Voor akkoord,

SCHROYEN, Davy

Datum: **22/08/2011**